

Roma zengât ekap Pauloŋâ kulemgui.

Paulo nepŋangât topŋâ.

1 ¹Paulo nâ, Yesu Kristoŋâ kore a gâsunim Aposolo sâam nim Anutugât siŋgi âlip den sa laŋ kârâbapkât gâsum sâlâpnogip.

²Den siŋgi zo muyagibapkât Anutuŋâ sâam kâtigemŋâ mâruman Propete a sâam muyagemziŋgi Kembugât ekabân kulemguwe. ³Kulemgune nanŋâ Yesugâren âi sugip. Nanŋâ Yesu, zâk a kutâ Dawidigât kiurâp zengâren gâbâ muyageip. ⁴Yesu zâk Anutugât nanŋâ op um salek sot hâlâlu oi Anutuŋâ nanŋangât topŋâ imbanŋaŋoot itâ muyageip. Mumuŋan gâbâ mângei zaarip. Mângei zaatŋâ kembu patâniŋâ ândiap. ⁵Yesu Kristo, zâk kembuniŋandâ tânomŋâ aposolo nep sâam nigip. Oi hân dâp a siŋgi âlip dâzângua nânŋâm lum Kembu Yesugât kâmut upigât nânŋâm sâip. ⁶Oi a nâmbutŋâ zen ziiŋik buŋâ. Zen sot ârândâŋ Roma a ziŋ Yesu Kristogât arâp upigât diiziŋgip. Zorat nep zo zengâren yatâ tuubatkât sâam nigip. Roma kamânân ândie, zen Anutugât siŋgi op ândibigât sot um târârak ândibigât gâsuziŋgip. ⁷Anutu umŋandâ gâsuziŋgi ândie, zengât ekap zi kulemguan.

Ibâniŋ Anutu sot Kembu Yesu Kristo, zekâren gâbâ tânzâŋgozâŋgoŋ sot um lumbe, zo zengâren zimbap.

Pauloŋâ Roma kamânân âi Kembugât siŋgi a ziŋgitpatkât sâip.

⁸Roma a zen Kembugâren nânŋâm pâlâtâŋ kwâkŋangâm ândime, zorat siŋgi hân dâp ari nânŋâne âlip opmapkât zengât op sâiwap sâaman. Yesu Kristoŋâ tânzâŋgoipkât sâiwap sa Anutugâren zâimap. ⁹Nanŋangât siŋgi âlip sâam umnandâ Anutu kore okŋangâ topŋâ nânŋâmap, zâkkât mâtenan den zi sa nânŋânek. Nâ ninâu sâaman dâp zengât op sâaman. ¹⁰⁻¹¹Nâ zen ziŋgitpatkât otnimap. Zo yatâ ze i ândim gâwan. Narâk zi ko kut ŋâi ŋâiŋâ saanigi tâpman. Anutuŋâ nânŋi dâp oi mâtâp muyagem nigi zengâren gâbatkât dukuman. Nâ gamŋâ tânzâŋgua Kaapumŋâ imbanŋâ ŋâi ziŋgi kâtigem ândibigât sâaman. ¹²Nâ itâ sâbâ. Zengâren ga nânŋâm pâlâtâŋgât bonŋâ tirâpagom tânagonat.

¹³ Oi bukurâpnâ, topnâ kârubegât itâ dâzângobâ. Nâ a kâmut nâmbutnâ zengâren opman, zo yatik Roma zengâren gamnâ nep tuum bonnâ muyagibatkat sâman. Oi gabâ sandâ kut nâi nâi nâmbutnandâ saanigi tâpman. ¹⁴ Nânâ saru a sot barâ a, a nângânângâziḡoot sot kwakmak ârândânḡ sinḡi âlip dâzângobatkât sâm nigip. ¹⁵ Zorat Roma kamânân a zen sinḡi âlip dâzângobatkât umnandâ bâbâlanḡ opmap.

Nângâm pâlâtânḡât op ândiândi mimbî.

¹⁶ Nâ sinḡi âlipkât nânḡa aḡunḡoot mân opmap. Wangât, zo Anutugât imbanḡḡoot, zorat. Sinḡi âlip zo nângâm Kembugâren nângâm pâlâtânḡ kwapi dâp tânzângom bâlinḡan gâbâ mâkâziḡgâbap. Yuda a sot hân nâin gok zen ârândânḡ. ¹⁷ Sinḡi âlibân Anutugât mâtenḡan târâraknâ utnatkât mâtâp ziap. Zâknâ nângâm pâlâtânḡziḡoot zo mâtâp zoren diiziḡgâbap. Oi zorat Kembugât ekabân den kulem nâi itâ ziap,

“Nângâm pâlâtânḡ kwâknângâm tosaziḡ buḡ urâwe zo, ziḡâ ândiândi mimbî.”

A ziḡâ Anutu birâm ḡâtâtigân bagiwe.

¹⁸ A Kembu kândâtkom bâlinḡ upme, zen bâlinḡ utne zorânḡâ den bonnângât mâtâp zo doongumap. Bâlinḡ mâme a ziḡ yatâ upmegât Anutu kuknângât bonnâ sumbemân gâbâ zengâren muyagem zemap. ¹⁹ Anutuḡâ hâuḡâ ziḡgâmap, zorat topnâ itâ. Anutugât topnâ zo muyap zeî nângâme. Anutu zikḡak topnâ muyagem ziḡgâmap. Hân muyageibân gâbâ a ziḡ Anutugât topnâ itâ ek nângâm gawe. Anutu zâk aḡâ mân igiknâ. ²⁰ Oi zâk imbanḡḡoot kembu patâ op ândiap. Hân muyagem kut nâi nâi top top muyagem pâip, zorânḡ topnâ muyagei âlip ek nângâme. Zorat a zen Anutu kândâtkomnâ bâlinḡ utne hâuḡâ ziḡi ko dap op den hâuḡâ sâbi?

²¹ A zen Anutu ândiap nângâm, mân ândiap tobat oi hurat mân kwâknângâwe. Oi mân sâm âlip kwâknângâwe. Oi zen nângânângâziḡan bâlinḡâ top top muyagem um kâtik utne ḡâtâtiknâ kâpizânḡoip. ²² Oi a ziḡ nen nângânângâniḡoot ândien sâweḡâ kwakmak op ândiwe. ²³ Yatâ otziḡi zen Anutu ândiândiḡ kâtik, âsaknâ mariḡâ, zâk mân hurat kwâknângâm a sot nii, zuu, mulum, kut nâi nâi buḡ orotnâ zorat lopio sobem hurat kwatziḡgâwe. Zen yatâ urâwe. Oi narâk ziren zo yatik op ândie.

²⁴ A zen yatâ utne Anutuḡâ ziḡiḡit birâziḡi umnâ sâkkât âknâle top top nângâm bâlinḡâ op um sâkziḡi mem bâlinḡ kwap piuriyâunzabân bagiwe. ²⁵ Zen Anutugât topnâ nângâm kândâtokom sarâ mâte oknângâwe. Oi mariziḡâ birâm kut nâi nâi muyageip, zo hurat kwâknângâm kore oknângâwe. Nen ko itâ nângen. Kut nâi nâi muyageziḡiḡip zorat Anutu, zâk sâm âlip kwâknângâm ândeindâ dâp upap. Perâknâk.

²⁶ A zen Anutu kândâtkuwegât birâziḡi âknâle bâlinḡâ muyageziḡiḡip. Oi ambân zen Anutuḡâ ap ambin ândiândi mâtâp sâip zo birâm ambân

torennâ ândiândi bâliņan bagiwe. ²⁷Oi a zen yatigâk ap ambin ândiândiņ birâmņâ umziņan âkņâle bâliņangât kârâpņâ sei a torenņâ sot bâliņ top top muyagiwe. Oi bâliņâziņangât hâuņâ um sâkziņ tâmbetagowe.

²⁸Zen Anutuġât topņâ nâņġâm mân hurat kwâkņangânam utne zâkņâ birâziņġi umziņ gulip oip. ²⁹⁻³⁰Oi kut nâi nâi bâliņâ top topņâ doņbep urâwe. Bâliņâ sot laņ orotņâ, ziiņâ umziņan siksâuk oi sikumġât âkņâle, kâmbam, kâsa, sarâ, um kâlak, zo yatâ op ândiwe. A umân pâpan, sarân sâsâ, Anutu kâsa okņangâme, zâizâiņ, sâk mâme, bâliņangât mâtâp muyagime. Ibâ mam zengât den kwâkâme. ³¹Um nâņġânâņġâziņ buņ ândime. Um lâklâk buņ ândime. A lumbeņâ buņâ, buku orot buņâ ândime. ³²Kut nâi nâi yatâ opņâ tâmbetagobi. Anutuġât den yatâ ziap, zo nâņġâm tâtâlim laņ upme. Oi zorik buņâ. A nâmbutņâ utnetâ tânzâņġome. Zen yatâ urâwe. Oi narâk ziren yatik op ândie.

Gâtâm âlipņâ sot bâliņâ zorat sâņġân minat.

2 ¹Zorat a, ġâ dap op topkâ sapsuban? A nâmbutņandâ tosa muyagine hâuņangât den sâm ġikâ sâm muyagemat. A nâņġâm bâliņ kwatziņġâmât, zo yatigâk ġâ opmat. ²Oi Anutuņâ a yatâ upme, zen hâuņâ ziņġi dâp uap. Zo yatâ nâņġâmen. ³A, ġâ nâmbutņâ zengât tosa sâm muyagem yatik opmat. ġâ dap nâņġat? Nâ Anutuņâ hâuņâ mân nibap, yatâ sâm opmat? ⁴Kembuņâ lumbeņâ patâ otġimņâ hâuņangât den kek mân sâi ġâ wangât zorat nâņġâna yennâ opmap. ġâ umġâ melâņbangât Anutuņâ lumbeņâ otġimap, zo âkon opmat? ⁵ġâ umġâ kâtikņâ. Umġâ mân melâņna tosaġâ kârâp yatâ kwâkņan kwâkņan pam zari kârâp simbap narâkņan, narâk patin, Anutuņâ sâi simbap. Narâk zoren Anutu kukņangât bonņâ âsageġibap. ⁶Anutuņâ a orot mâmeniaņangât dâp hâuņâ niņġâbap. ⁷A nâmbutņâ kut nâi nâi âlipņâ tuume, zen sumbemân neule âsakņâ sot ândiândi kâtik muyaginam kâtigime. Zen hurat kwatziņġâm ândiândi kâtik ziņġâbap. ⁸A nâmbutņâ ziiņâ op, zâizâiņ opņâ den bonņâ kwâkâm kut nâi bâliņâ mem ândime, zengâren Anutu kukņangât bonņâ muyageziņġâbap. ⁹Bâliņ mâme a Yuda a sot hân nâin gok, zen aksik sâknam yâmbât muyageziņġâbap. Yuda a kândom muyageziņġâbap. Bet ko hân nâin gokņâ muyageziņġâbap. Wangât, Yuda zen Kembuġât den kândom nâņġâwe, zorat. Hân nâin gok zen bet nâņġâwe. ¹⁰Târârak ândibi, zen aksik Yuda a sot hân nâin gok zen neule âsakņâ sot lumbeņâ muyageziņġâbap. Yuda a zen kândom. Hân nâin gok zen bet. Yuda a sot hân nâin gok zen âlipņâ sot bâliņâ utne hâuņâ dâbâk otziņġâbap. ¹¹Kembuņâ hâtubâtu mân otniņġâbap.

Anutuņâ a hân nâin gokņâ zengât umziņan gurumin den pâip.

¹²A Moseġât gurumin den mân nâņġâm bâliņ upme, zen aksik gurumin den mân nâņġâm tâmbetagobi. A gurumin den nâņġâm ândim

bâliŋ upme, zen aksik Anutuŋâ gurumin dengât dâp hâuŋaŋgât den sâbap. ¹³A gurumin den kindapŋâ yen nâŋgâme, zen Anutuŋâ ziŋgiri târâarak mân upme. Ka a nâŋgâmŋâ lum kwâtâttime, zengât târâarakŋâ sâm ziŋgâbap. ¹⁴Hân ŋâin gokŋâ Mosegât gurumin den mân nâŋgâwe, zen umziŋaŋgât gurumin den lum Mosegât gurumin den mân nâŋgâweŋâ gurumin denziŋoot upme. ¹⁵Yatâ utnetâ gurumin den umziŋan pâip, zorat top muyagemap. Gurumin den umziŋan pâip, zorâŋâ um nâŋgânâŋgâziŋâ purikgurik op tosaziŋaŋgât den sâm kwâkâziŋgâmap mo lumberŋâ den âlip sâmap. ¹⁶Zo narâk patâgât siŋgi yatâ opmap. Narâk zoren Anutuŋâ sâi Yesu Kristoŋâ umniŋan kut ŋâi ŋâi ziap, zorat topŋâ sâm muyagibap. Nâ siŋgi âlipkât den sâm muyagem yatik sâman. Oi Yesu Kristo, zâk sâman dâp yâtik topziŋ sâm muyagibap.

Yuda a nâmbutŋâ, ziŋ Kembangât den zo sâkŋak mem ândiwe.

¹⁷Gâ gikaŋgât nâ Yuda a sâm Mosegât a op ândina gurumin denŋâ koremgâ oi pam zemat. Oi itâ sâm sâk mâme opmat, “Nâ Anutugât târotâroyân ândian. Oi Anutugât den nâŋgâman. ¹⁸Oi gurumin den kwâkâm niwe, zo nâŋgâm kwâtâtiman.” Gikaŋgât yatâ nâŋgâm zâizâiŋ opmat. Zi upan, zo mân upan, zo nâŋgâm sâlâpkumat. ¹⁹Oi gikaŋgât itâ sâmat, “Nâ sen bap âlipŋaŋgât mâtâbân diiziŋgâbat. Oi ŋâtâtigân ândie, zen âlip âsakŋâ ziŋgâbat. ²⁰Oi kwakmak a zo âlip kubikziŋgâbat. Oi katep umâlep den sâm kwâkâm ziŋgâbat. Wangât, nâ den kâtik sot den bonŋâ zorat topŋâ nâŋgâman, zorat.” ²¹Gâ gikaŋgât yatâ nâŋgâm ândimatkat den ŋâi mâsikâgibâ. Gâ a nâmbutŋâ kwâkâm ziŋgâmatŋâ gikâ umgâ mân kubikmat, zo wangât yatâ opmat? Gâ a nâmbutŋâ kâmbu mân upi sâm dâzâŋgomŋâ gikâ kâmbu opmat. Kâmbu zo wangât opmat? ²²Ap ambin mân birâyangâbabot dâzâŋgom gikâ ambingâ yatik birâmat, zo ka. Gâ Yuda a opŋâ itâ nâŋgâmat, “Nen lopio gootŋan arindâ Anutuŋâ niŋgiri mân dâp upap.” Yatâ nâŋgâm a nâmbut zen lopio mân hurat kwapigât sâm dâzâŋgom gikâ lopio namin gâbâ kut ŋâi ŋâi kâmbu memmat, zo ka. ²³Gâ Anutugât gurumin den nâŋgâm zâizâiŋ opmatŋâ den kâtik kona a nâmbutŋâ ziŋgâ gekŋâ Anutu sâm bâliŋ kwapme, zo ka. ²⁴Zorat ko Kembangât ekabân zengât den ŋâi itâ kulemguwe.

“Zen bâliŋ utne hân ŋâin gokŋâ zen ziŋgitŋâ yatik Anutu sâm bâliŋ kwâkŋaŋgâme.”

Kaapungât tobatŋâ umân zei bonŋâ sâsâŋ.

²⁵Gâ sâkkan Anutugât den kâtik lum kwabâ kwatgiwe oi ko den kâtik zo luna bon upap. Den kâtik zo kona kwabâ kwatgiwe, zo yenŋâ uap. ²⁶Oi zorat torenŋâ ziap. A hân ŋâin gok ŋâi kwabâ mân kwâkŋaŋgâwe, zâk den kâtikŋâ lugi kwabâ kwâkŋaŋgâwe, zo yatâ âlip upap. ²⁷Oi kwabâ mân kwâkŋaŋgâne ândimŋâ den kâtikkat nep tuobapŋâ nepŋâ zâkkât

topnâ sapsubap. Oi Yuda a den kâtiknâ nângâmñâ mân lume, zengât topziñ yatik sapsubap. ²⁸Ŋâi zâk kwabâ kwâkñangâne gurumin den mân lumap, zâkkât dap dap sânat? Zâk Yuda a bonñâ? Buñâ. ²⁹Sâgân den kâtikkât tobat mem ândiândiñ, zo bonñâ buñâ. A ñâi umñandâ bâliñâ birâm Kembugât siñgi ândimap, zâkkât Yuda a bonñâ sânat. Umân Kaapumñâ nep tuumap, zo bonñâ. A yatâ zorat a ziñâ buñâ, Anutuñâ nângi âlip oi sâm âlip kwâkñangâbap.

Bâliñâniñandâ Anutugât den mân mem gei kwâpap.

3 ¹Yuda a nen hân ñâin gok zen sot dâbâk upmen mo? Kwabâ kwatniñgâwe, zo yenñâ? ²Yatâ buñâ. Yuda a, nen Anutuñâ diñâ niñgip. Nen Anutuñâ siñgi den top top dâtnângoï zorat mariñ urâwen. ³Oi dap yatâ? Yuda a nâmbutñâ zen Anutugât den nângâm kândât kume, zorat itâ sânat? “Lolotziñandâ Anutuñâ sâi kâtigemap, zo koi gibap?” ⁴Buñ kâtiknâ. Anutu zâk sâi kâtigemap. Ka a nen dinniñâ sarâ sot bon buñ sâmen. Neñgât yatâ sâsâñ. Zorat Kembugât ekabân den kulem ñâi itâ ziap,

“Kembu, gâ sâm kubikna a ziñ nângâne âlip upap. Gâ sâm kwâkâna a zen diñgâ mân kwâkâbi.”

⁵Bâliñ oindâ Anutuñâ târârakñangât topñâ sâm muyagemapkât dap sânat? Itâ sânat? “Top yatâ ziapkât Anutuñâ zobâ hâuñâ niñgi mân dâp upap.” Yatâ buñâ. ⁶Zo agât den. Anutuñâ târârak mariñâ ândiap, zorat Anutuñâ a bâliñâniñangât hâuñâ niñgi dâp upap. ⁷Oi den toren ko den sarânandâ Anutugât den bonñâ tângoï kutsiñgiñangât wangât nâ bâliñ mâme a sâm hâuñâ nibap?” ⁸Oi wangât itâ mân sâmen? “Nen bâliñ oindâ Anutuñâ bonñâ muyagibap.” A nâmbutñâ ziñ neñgât yatâ sâme. Sâm sâtniñan sâme. Den bâliñâ yatâ zo sâm mâtâp zo lânme zo, zen ko hâuñâ ziñgi dâp upap.

A aksik gulip urâwe.

⁹Yuda a nen a nâmbutñâ walâziñgâm tobat ñâi ândien mo? Yatâ buñâ. Yuda a sot hân ñâin gok nen aksik bâliñangât kore upmen. ¹⁰Zorat Kembugât ekabân den kulem ñâi itâ ziap,

“A zengâren gâbâ ñâi târârakñâ mân ândiap. ¹¹Ŋâiñâ itâ mân sâmap, ‘Nâ Anutugât topñâ nângâbâ.’ ¹²A zen pisuk Kembugât mâtâp birâm bâliñan âiwe. Zengâren gâbâ ñâiñâ âlip mân opmap. ¹³Gânduziñan gâbâ kuk kalâm âsagem takâmap. Nâmbâlamziñâ puriksâi sarâ den kopgâmap. Lâuziñâ mulum kâtiknâ yatâ. ¹⁴Lâuziñan den bâliñâ sot um kâlak den piksâm ziap. ¹⁵Kâmbangât bâbâlañ op âime. ¹⁶A tâmbetzângom âim tâmbetagome. ¹⁷Lumbeñangât mâtâp zorat kwakme. ¹⁸Zen Anutugât keñgât mân op ândime.”

19-20 Den zo gurumin den ekabân ziap. Oi nen itâ nângâmen. Gurumin den zo a ambân aksik neŋgât op sâi umŋan ândien. Nen dap op gurumin den lum ândim Anutu mâteŋan târârak utnat? Gurumin den, zorân tosanij sâm muyagemap. Zo a aksik neŋgât topniŋ sâm muyagei dap op hâuŋa sânat? A aksik neŋgât tosanij Anutugâren ziap.

**Yesuŋa suupniŋ meip, zorat nângâm pâlâtân
kwâkŋaŋgâm tosanijâ buŋa upap.**

21 Mosegât gurumin denŋâ mân tânnâŋgomap. Ka narâk ziren gurumin den yen zei Anutugât mâteŋan tosa buŋ utnatkât Anutuŋa mâtâp muyageip. Mâtâp zo gurumin den sot Propete zeŋgât ekabân siŋiŋâ kânŋan sâm kulemguwe. 22 Yesu Kristo nângâm pâlâtân kwâkŋaŋgindâ tosanij buŋ oi ândiândiŋâ mâtâp zo neŋgât siŋi uap. Zo a topŋâ topŋâ neŋgât matâp kânok. Mâtâp ŋâi mân ziap. 23 Nen aksik patâ bâliŋ urâwengât Anutuŋa niŋgiri mân dâp oip. Anutugât âsakŋâ neuleŋan takânatkât mân uen. 24 Ka Yesu Kristo zâk sâŋgânniŋ mem suupniŋ meipkât Anutuŋa sâŋgân buŋ tânnâŋgom hâlâlu minningip. 25 Zâkŋâ nanŋâ sâŋgongoi gem gâi a ambân mâteziŋan kune moi gilâmŋandâ bâliŋâniŋ saŋgorip. Oi zen zâkkâren nâŋgâm pâlâtân kwâkŋaŋgâm ândibiŋâ tosanij buŋ ândibi. Bâliŋâ op gawe, zorat tosanij Anutuŋa umâlipŋaŋgât pâi zeipkât Yesu mumuŋan bagei Anutugât mâteŋan tosanij buŋ orotŋaŋgât mâtâp muyageip. 26 Yesu nângâm pâlâtân kwâkŋaŋgâme, zen tosanij buŋ upme. Zorat topŋâ narâk ziren muyagibapkât Anutuŋa yatâ oip. Anutu, zâk hâlâlu mariŋâ ândiap. Oi zorat topŋâ zo muyap pâi ziap.

Nângâm pâlâtân kwâkŋaŋgâmengât op tosanij buŋ op ândinat.

27 Oi âlip zâizâiŋ utnat? Buŋâ. Zâizâiŋâ zo kândaŋip. Wangât kândaŋip? Nen orot mâme âlip op ândim tosa buŋ uen? Buŋ kâtikŋâ. Nen yen nângâm pâlâtân kwâkŋaŋgindâ tosanij buŋ kwatniŋgip, zorat. 28 Nen itâ nâŋgen. A nen gurumin den luluniŋaŋgât buŋâ. Nângâm pâlâtânŋgât op tosanij buŋ upmen.

29 Zen dap nâŋge? Anutu zâk Yuda a neŋgât Anutuyâk? Buŋâ, Zâk hânŋâ hânŋâ neŋgât Anutu. 30 Zâk Anutuniŋ kânok ândiapkât Yuda a sot hân ŋâin gokŋâ ârândân nângâm pâlâtânŋgât op tosanij buŋ minningâmap. 31 Oi yatâ sâm nângâm pâlâtânŋgât op gurumin den kândaŋmen? Buŋâ. Gurumin den zo tângumen.

**Abaram sot Dawidi, zet Anutu nângâm
pâlâtân kwâkŋaŋgitâ toszik birip.**

4 1 Gurumin den zorat nângâm sâkunniŋ Abaram, zâkkât dap sânat?
2 Zikŋâ orot mâmeŋaŋgât op tosanij buŋ oip? Zo yatâ oip sâi

Anutugât mâtenjan sâknâ mem zâi pâmbap. ³Ka Kembugât den nâi itâ ziap,

“Abaramnâ Anutu nângâm pâlatân kwâknangip, zorat opnâ Anutunâ zâkkât nângi tosanâ buj oip.”

⁴Zorat itâ sa nângânek. Njâi zâk nep tuum sângân mei, zorân yen pindâpindân zo yatâ bujâ. Nepkât sângân uap. ⁵Oi nâi ko ândiândi târaraknangât nep mân tuumnâ bâliņ mâme zengât tosa birâmap, Anutu, zâkkâren nângâm pâlatân kwâpap zo ko Anutunâ nângâm pâlatânangât op nângi tosanâ buj upap. ⁶Marumjan a kutâ Dawidi, zâk yatik Anutunâ a nâi orot mâme âlip nep mân tuugi tosanâ birâbap, zâk sâm âlip kwâknangâm itâ kulengoip,

⁷“Kembunâ tosaziņ birip sot bâliņâziņ gulipkoip, zen sâtâre upi. ⁸A nâi zâk Kembunâ zâkkât nângi tosanâ buj opmap, zâk sâtâreņoot upap.”

Abaramnâ nângâm pâlatânangât opnâ hân anâ anâ kândom otningip.

⁹Sâtâre den zi kwabâ kwatningâwe, Yuda a neņgârâk? Mo a hân nâin nâin goknâ zengât sot ârândân uap? Kembugât ekabân Abaramgât den nâi ziap. Zo sâlâpkum nângâmen. Zâk Anutunâ nângâm pâlatânangât op tosanâ birip. ¹⁰Narâk ikâ zoren tosanâ buj miņangip? Kwabâ kwatne ândeibân mo yen ândeibân tosanâ buj miņangip? Zo yen âdeip, narâk zoren tosanâ buj miņangip. ¹¹Zâk kwabâ mân kwâknangâne ândim Anutu nângâm pâlatân kwâknangip tosanâ birip. Nângâm pâlatânangât undip zo bet sâknjan pindip. Abaram zâk yatâ opnâ kwabâ mân kwâtziņgâne ândim Anutu nângâm pâlatân kwâknangâne tosaziņ buj oip, zengât kâuknâziņ op âdeip. ¹²Oi kwabâ kwâtningâne ândim nângâm pâlatân kwâknangâm ândiwen, neņgât kâuknâ oip. Zâk nângâm pâlatânangât mâtâp lâņip. Mâtâp zorik kiunņâ kiunņâ Abaram zâk kâukniņâ sâindâ dâp upap.

¹³Anutunâ Abaram sot kiurâpnâ hân patâ siņgi kwâtziņgip, zo gurumin den luluņangât bujâ. Nângâm pâlatânangât op tosanâ birâm yatik oip. ¹⁴Oi siņgi kwatziņgip, zo gurumin den lume, zengât oi sâi nângâm pâlatânangât mâtâp sot Anutunâ Abaram den dukuip, zo bon buj opap. ¹⁵Gurumin den bujâ oi sâi ko tosağât hâuņangât den mân muyagebap. Gurumin denņâ tosağât hâuņangât den muyagemap. Zorat a gurumin den luluņangât mâtâbân lâņ ândimnâ tosaziņ buj mân upi. Bujâ. Kambu kukņangât bonņâ zengâren muyagibap.

¹⁶Anutunâ sâm kâtigem kut nâi nâi siņgi kwatningip, zo nângâm pâlatânningât op muyagibap. Zo bon buj mân upap. Zinziņ kâtik zem zâimâmbap. Wangât, zo umâlipņangât op tânzânņozânņoņ, zo pindi Abaramgât kiurâp neņgâren bon oip. Gurumin den lume, zenâk bujâ. Abaramnâ nângâm pâlatânangât mâtâp lâņmen, nen aksik Abaramnâ

Anutugât mâtenjan sâkunninjâ uap. ¹⁷Anutuñâ Abaram den ñâi dukumñâ sâm kâtigeip. Den zo Kembangât ekabân kulemguwe. Zo itâ ziap,

“Nânjâ gâ a kâmutñâ kâmutñâ zengât ibâziñ upangât sâm giwan.”

Abaram zâk den zo nângâm Anutu nângâm pâlâtân kwâkñangâm itâ nângip, “Anutu zâk mumujan gâbâ mânginingâbâ sâm mânginingâbap. Oi kut ñâi ñâi mân ziap, zo sâi muyagibap.” Abaram zâk yatâ nângip.

Abaram nângâm pâlâtânjâ zâizâiñ zemñangip.

¹⁸Abaram zâk a kâmut donbep zengât ibâ upap. Den zo nângâm itâ mân sâip, “Nâ sombâ op kiunnâ buñ ândiangât dap yatâ kiurâpnâ âsagibi?” Buñâ. Yatâ mân sâip. Kembangât den zorat bonñâ âsagibapkât mambât ândeip. Den itâ sâm dukuipkât, “Kiurâpkâ donbep patâ yatâ muyagibi.” ¹⁹Oi zâk kendonñâ 1 handeret oip. Sâknjâ patkip oi Sera zâk kâpin ândim sâknjâ âron oip, zo ekñâ nângâm pâlâtânñangât um zagât mân oip. ²⁰Anutuñâ siñgi den dukuip, zo nângi mân bon buñ oip. Nângâm pâlâtânñangât kâtigem Anutugât nângi zari sâtâre okñangip. Zâk itâ nângâm ândeip. ²¹“Anutuñâ kut ñâi muyagibapkât sâip, zorat bonñâ âlip muyagibap.” ²²Abaram zâk nângâm pâlâtân zemñangipkât Anutuñâ nângi tosanjâ buñ oip.

²³Anutuñâ nângi tosanjâ buñ oip, den zo Abaram zikñangârâk mân kulemgoip. Nengât ârândân kulemgoip. ²⁴Kembuniñâ Yesu mumujan gâbâ mängeip, Anutu, zâk nângâm pâlâtân kwâkñangindâ nengât yatik nângi tosanij buñ utnat. ²⁵Anutuñâ sâi Yesu kune tosanijangât op moip. Oi tosanij buñ upapkât mumujan gâbâ zaarip.

Yesuñâ lumbenâ muyageipkât sâtâre utnat.

5 ¹Yesu Kristonjâ suupniñ mem moipkât nen nângâm pâlâtânñangât op tosanij buñ urâwengât Yesu Kristogâren pâlâtân op Anutu sot lumben op ândimen. ²Yesuñak mâtâp mem niñgipkât Anutuñâ tânnânñgoi ândien. Oi gâtâm zâk sot ândeindâ Anutugât imbanñangât âsakñâ âsagei mem ândinat, zorat nângâm ândim sâtâre upmen. ³Oi zorik buñâ. Sâknam ândiândiniñangât sâtâre upmen. Oi itâ nângâmen. Sâknamân ândimñâ umniñ mân loribap. ⁴Oi yatâ ândeindâ Anutuñâ niñgiri âlip upap. Nen nângâm pâlâtân sot ândim Anutuñâ kut ñâi ñâi nengât siñgi sâip, zorat nângâm um bâbâlan op mambât ândinat. ⁵Nen zo yatâ ândimñâ bonñâ minat. Anutuñâ Tirik Kaapumñâ umniñan pâip. Kaapum zâk den itâ sâm muyageniñgâmap, “Anutugât umñandâ donbep gâsuniñgâm tânnânñgomap.”

⁶Mârum nen imbanjâ buñ ândiwengât târârak mân ândiwen. Oi narâknjâ mâte oi Kristo zâk bâliñ mâme a nengât op moip. ⁷Nen itâ nângâmen. A târârak ñâigât hâuñâ op mumuñâ, zo a nengâren mân taap. A âlipñâ ñâigât op mumuñâ, zo ko muyagibap mo dap? ⁸Nen

bâliḡ op ândeindâ Anutu nen umḡandâ doḡbep gâsuningip. Anutuḡâ umâlipḡaḡgât opḡâ Kristo sâḡgongoi gem hâuḡiḡâ moip. ⁹Zâk neḡgât op moipkât itâ nâḡgâm kwâtâtimen, “Tosaniḡ buḡ urâwen. Anutu kukḡaḡgât bonḡâ muyamuyagiḡ narâkḡan Anutuḡâ tosaniniḡaḡgât hâuḡâ mân niḡgâbap.”

¹⁰A nen mârum Anutu kâsa okḡaḡgâm ândiwen. Oi nârâk zoren nanḡandâ neḡgât op moip. Oi zorik buḡâ. Neḡgât op moipkât diiningi nen Anutu sot buku urâwen. Oi zorik buḡâ. Zâkḡâ walâm otḡiḡgâbap. Zâk sot buku op ândeindâ nanḡandâ ândim bâliḡan bagibemgât tânnâḡgobap. ¹¹Oi zorik buḡâ. Kembuniḡâ Yesu Kristo, zâkḡâ lumberḡâ muyagem Anutu sot târokwatniḡi buku buku ândien. Zorat nen Anutu sâḡ âlip kwâkḡaḡgâmen.

Adamḡâ mumuḡ muyageip. Yesuḡâ ândiândi muyageip.

¹²Zorat itâ nâḡgânâ. A kânok Adam, zâkkât opḡâ bâliḡâ hânân muyageip. Oi bâliḡaḡgât op mumuḡâ muyageip. Oi a aksik zeḡgâren zarip. Wangât, a aksik zen bâliḡ urâwe, zorat zeḡgâren arip. ¹³Mârum Mosegât gurumin den mân muyagei bâliḡandâ kândom muyagem zeip. Oi narâk zoren Mosegât gurumin den mân muyageipkât bâliḡâ yen zem gâip. Anutuḡâ tosaziḡ mân sâlâpkoip. ¹⁴Ka bet gurumin denḡâ muyagei a ziḡ tosaziḡ ek nâḡgawe. Adam zâk bâliḡ oi mumuḡandâ topkwap a ândim gawe, zen a kutâ otziḡgâm ândim gâi Mose muyageip. Adamgât tobat mân urâwe, zeḡgâren laḡ ârip. Adam zâk mumuḡaḡgât kâukḡâ oipḡâ bet ḡâi ândiândigât kâukḡâ muyagibapkât sâsâḡ, Yesu, zâkkât dâp oip. Ka topzik ḡâi ḡâi.

¹⁵Anutu umâlipḡaḡgât tânzâḡgozâḡḡoḡ, zorâḡ den ku zorat dâp buḡâ. Zorâḡ wâlâp. A aksik patâḡâ Adamgât den kuḡaḡgât opḡâ mom naḡgawe. Oi Anutuḡâ tânzâḡgozâḡḡoḡ, zo a kânok Yesu Kristogât tânzâḡgozâḡḡoḡaḡgât op Adamgât den ku walâmḡâ a doḡbep tânnâḡgoip. ¹⁶Kembugâren gâbâ tânzâḡgozâḡḡoḡ sot toren Adam den kuḡaḡgât bonḡâ, zet topzik ḡâi ḡâi. A kânokkât tosaḡâ simgât sâḡ kwâkâkwâkâḡ muyageip. Ka Kembugâren gâbâ tânzâḡgozâḡḡoḡandâ tosa doḡbep birâm tosaniniḡ buḡ muyageip. ¹⁷A kânok Adam den kuḡaḡgât op mumuḡâ muyagemḡâ imbaḡâ mem a kutâ otziḡgip. Ka Kembugâren gâbâ tânzâḡgozâḡḡoḡandâ walâm tâtalek oi a doḡbep nen tosaniniḡ buḡ orot, zo mem umniḡan mem gimenniḡ a kânok Yesu Kristo, zâkkât opḡâ ândiândiyân a kutâ op ândinat.

¹⁸Zorat itâ. Mârum a kânok Adam, zâkḡâ bâliḡ oi a aksik simgât siḡi urâwen. Oi bet zo yatik a kânokḡâ târârak ândei Yesugât siḡi a nen doḡbep tosaniniḡ buḡ oi ândiândi muyagiwen. ¹⁹Akânok Adam, zâkḡâ bâliḡ oi a doḡbep niḡâ bâliḡ mâme a ambân urâwen. Zo yatik a kânok Kristo, zâk sât lulu ândeipkât a doḡbep nen Anutuḡâ mâtejan

târarak op kinat. ²⁰Adamnâ bâliņ oi bâliņâ hânân muyageip. Bâliņâ gwâlântegsâbapkât sot bâliņangât topnâ muyagibapkât Mosegât gurumin den muyageip. Oi bâliņâ muyagem zari Anutugât singi tânzângożângoņandâ walâm zarip. ²¹Den san, zo itâ. Bâliņandâ mumuņâ muyageip. Muyagemnâ a ambân a kutâ otziņgâm ândim gâip, zo yatik tânzângożângoņandâ a kutâ op tosa buņ minniņgâm ândiândi kâtigân nâmbanbap. Kembuniņâ Yesu Kristo neņgât op moipkât yatâ muyagibap.

Yesugât mumuņan târokwatniņgip.

6 ¹Bâliņâ hânân muyagei Kembugâren gâbâ tânzângożângoņandâ walâm tâtalek oip, zorat dap sânat? “Anutugât tânzângożângoņandâ laņ kârâbapkât bâliņ donjep op ândinat.” ²Yatâ sânat? Kutsiņiņâ laņ kârâbapkât yatâ utnat? ³Yatâ buņâ. Kristo sot muwen. Too saņgonniņgâwe, narâk zoren Yesu Kristogâren târokwarâwen. Nen Yesugât mumuņan târokwarâwen. Zo nâņgâme mo? Zo yatâ oi dap op bâliņan târokwap ândinat? ⁴Zo yatâ nen too saņgonniņgâne Kristo sot ârândân mom hanagowen yatâ uap. Oi Kristogât ibâ, Anutu, zâk imbaņandâ Kristo mumuņan gâbâ mâņgei zaarip, ândiap. Nen yatik wâgân op ândiândi uņaknâ nâi muyageniņgi ândinat.

⁵Nen mumuņangât tobat op târokwarâwengât zaatzaatņangât, zo yatik op târokwâtnat. ⁶Niņangât itâ nâņgâmen. Um saņgiņâ Yesu sot ârândân poru nagân kuwe. Zo um sâkniņan bâliņangât imbaņâ koi gibapkât sot bâliņangât kore mân op ândinatkât. ⁷Ŋâi zâk moi bâliņangât tâkņâ olaņbap. Oi nen yatik Kristogât mumuņan târokwarâwengât bâliņangât tâkņâ mân saaniņgi ândinat.

⁸Itâ nâņgâmen. Kristo sot muwenņâ hânân sot sumbemân zâk sot ândinat. ⁹Kristogât itâ nâņgâmen. Anutuņâ zâk mumuņan gâbâ mem zaaripkât dum zagâtņâ mân mumbap. Mumuņandâ Kristogât a kutâ dum zagâtņâ mân upap. ¹⁰Yesu moip, zâk bâliņâniņangât op sâp kânok moi âkip. Oi Anutuņâ Yesu mumuņan gâbâ mâņgei zaatņâ Anutugât kutsiņgi laņ kârâbapkât nep tuum ândiap. ¹¹Oi zeņgât yatik. Ziiņangât nâņgânetâ bâliņâziņangât zâk sot muwe yatâ uap. Oi Yesu Kristo, zâk sot pâlâtâņ op zaat Anutugât arâp ândie. Yatâ nâņgâbi.

Bâliņangât kore mân utnat.

¹²Bâliņandâ sâkziņan a kutâ upâ sâi mân nâņgâbi. Oi sâkziņandâ âkņâle bâliņangât aleziņgi zo yatik mân nâņgâbi. ¹³Oi um sâkziņâ zo bâliņangât kore opapkât um sâkkât kendon ândibi. Zen mumuņan gâbâ mâņgiziņgipkât um sâkziņâ Anutugâren pane zimbap. Târarak ândibigât yatâ upi. ¹⁴Zen Mosegât gurumin dengât mâtâbân mân ândie. Buņâ. Gurumin denņâ mân tânzâņgomap. Yesu Kristogât op Anutugât tânzângożângoņ mâtâbân ândime. Zorat op ko bâliņandâ a kutâ mân otziņgâbap.

Sijigi âlipkât nep a op ândinat.

¹⁵Oi zi dap orot? Anutugât tânzângezângeonjan bageindâ gurumin dengât pâkenâ siriksâipkât bâliņ utnat? Yatâ buņâ. ¹⁶Zen itâ nânge mo? A kutâ um sâkziņâ zâkkâren pam kore okņangâbiņâ, zâkkât kore a op nepņâ tuubi. Bâliņandâ a kutâziņ oi zâkkât kore a op ândim mom tâmbetagobi. Mo Kembu zâk a kutâziņ oi sât luluņ op, zâkkât kore a op ândim âlip upi. ¹⁷Zen bâliņangât kore op ândiwe, zo âkip. Oi zi sijigi âlip kwâkâm zingâwe dâp umziņ nânġâmņâ lume, zorat Anutu sâm âlip kwapi. ¹⁸Zen bâliņan ġâbâ mâkâzingâm olaņziņgi târârak ândiândiņangât kore a op ândie. ¹⁹Um nânġânânġâziņ lotņangât ayân kut ñâi ziap, zoren dâpkwap den zi dâzânġuan. Zen mârumņan um sâkziņâ pane âkņâle bâliņâ sot bâliņâ zorat kore oi laņ ândiwe. Oi narâk ziren um sâkziņ Kembuġâren pane ândiândi târârakkât kore oi um hâlâlû op ândibi.

²⁰Zen bâliņangât kore op ândiwe, narâk zoren târârakkât kore mân ândiwe. ²¹Oi narâk zoren wan bonņâ muyagiwe? Kut ñâi ñâi urâwe, zorat narâk ziren nânġâne aņunġoot opmap. Oi itâ nânġâmen. A kut ñâi ñâi yatâ zo upme, zen zorat sâņġân mem mom tâmbetagobi. ²²Zen ko Kembuņâ bâliņangât dumun olaņi Anutugât kore a op ândie. Oi bonņâ, um hâlâlû mie. Oi bet ândiândi kâtik muyagibi. ²³Bâliņangât kore upme, zen bâliņangât hâuņâ tâmbetagoagon zo mimbi. Ka Anutu um âlipņangât zingâziņġân zo ândiândi kâtik. Oi nen Kembuniņâ Yesu Kristo, zâkkâren târokwap ko ândiândi kâtik zo miwen.

Kaapungât mâtâp uņakņan ândinat.

7 ¹Bukurâpnâ, Moseġât gurumin den nânġâme, zeņġât op san. Zen itâ nânġâme? “Gurumin den luluņâ zo mumuņan âkâmap.” ²Zorat ambân ñâi aņņâ wâġân ândei birâbirâņ, zo mân taap. Gurumin denân den ñâi yatâ ziap. Aņņâ moi ko ap ambin zekât sâm zikâzikâņ, zo âkâbap. ³Ambân ñâi, zâk aņņâ wâġân ândei birâm ñâi sot ândei laņ mâman ambân sâbi. Ka ap ambin ândeitâ aņņâ moi ko gurumin denņâ saazikip, zo ânânġâtpap. Oi ambân zo a ñâi mimbap, zo ko laņ mâman yatâ mân upap.

⁴Bukurâp, zeņġât topziņâ yatigâk ziap. Kristo zâk moip. Oi zen mumuņan târokwap mune gurumin dengât tâkņâ ânânġârip. Oi mumuņan ġâbâ kândom zaarip, zâkkât sijigi urâwe. Nen Anutu kore okņangâm ândim kwâtâtinatkât yatâ muyageip. ⁵Ândiândi sâņġiņâ ândiwen, narâk zoren gurumin denņâ bâliņangât âkņâlegât kârâp waari sâkniņan nep tuugip. Yatâ otņiņgi tâmbetagoagonangât mâtâbân ândiwen. ⁶Zi ko Yesu sot moindâ gurumin sâņġiņangât tâkņâ zo ânânġârip. Oi gurumin dengât mâtâp sâņġiņâ mân lân, Kaapungât mâtâp uņakņâ lân Anutu kore okņangâmen.

Bâliḡandâ kâitnâḡomap.

⁷Oi zi dap sânat? Mosegât gurumin den zo bâliḡâ? Zo buḡâ. Gurumin den buḡâ sâi ko nâ bâliḡaḡât topḡâ mân nâḡgâbam. Gurumin denân den ḡâi itâ sapsun niḡgâmap, “A ḡâigât kut ḡâi ḡâi laḡ mimbat sâm mân ek âkḡâliban.” ⁸Bâliḡandâ tâmbetnobam gurumin denân mâtâp itâ muyageip. Umnâ kâitkui a nâmbutḡâ zeḡgât kut ḡâi ḡâi laḡ mimbat sâm ek âkḡâlem ândiwan. Den kâtik zo mân zei sâi bâliḡâ yen zembap. ⁹Nâ mârurḡan gurumin den mân nâḡgâwan, narâk zoren tosanḡgât topḡâ mân nâḡgâm laḡ ândia bâliḡandâ mân nogip. Ka bet gurumin den muyagenigi bâliḡandâ umnan laḡ kâri topḡâ itâ nâḡgâwan, “Um mumuḡ yatâ op ândian.” ¹⁰Gurumin denḡâ otnigi ândim zâibatkat sâsâḡ, zorâḡak mâburei kâmbamnâ oip. ¹¹Bâliḡandâ gurumin denân mâtâp muyagemḡâ kâitnogi gurumin denḡâ nogi mowan. ¹²Oi zo itâ. Gurumin den zo âlipḡâ sot tosaḡ buḡâ. Mâbâḡgum ḡâi ḡâi sâwe, zo tosa buḡ sot târârak âlipḡâ. ¹³Gurumin den âlipḡandâ nogi mowan? Yatâ buḡâ. Bâliḡandâ nogip. Bâliḡandâ gurumin denân mâtâp muyagem nogi mowan. Bâliḡaḡât topḡâ muyagibapkât bâliḡandâ nogi mowan. Bâliḡaḡât nâḡgindâ sumunḡâ uap. Nen bâliḡaḡât topḡâ yatâ nâḡgânatkât gurumin denḡâ sâi mowan.

Um sâkniḡan bâliḡandâ nep tuumap.

¹⁴Nen itâ nâḡgâmen. Gurumin den zo Anutugâren gokḡâ. Nâ ko hânân gokḡâ. Bâliḡandâ sâḡḡannâ mei zâkkât kore op ândian. ¹⁵Orot mâmenḡgât nâḡga kwakmak opmap. Nâ kut ḡâi upam, zo birâm mân opman. Oi kut ḡâi âkon opman, zo opman. ¹⁶Gurumin denân pâke den ziap, zorat nâḡga âlip opmap. Kut ḡâi âkon opman, zo opḡâ gurumin den âlipḡâ zorat topḡâ muyageman. ¹⁷Yatâ opman, zo ninâ umgât buḡâ. Bâliḡandâ um sâknan zem kâitnogi opman. ¹⁸Nâ topnâ itâ nâḡgan. Sâk sunumnaḡgât umḡan âlipḡandâ mirâ kamân mân meip. Kut ḡâi âlipḡaḡât zo sâman. Ka bonḡâ mân muyageman. ¹⁹Kut ḡâi âlipḡâ upat sâḡḡâ mân opman. Nâ kut ḡâi bâliḡâ zo mân upat sâm zorâḡak opman. ²⁰Nâ bâliḡâ mân upat sâm zorâḡak opman. Zo itâgât. Zo ninak buḡâ. Bâliḡandâ um sâknan mirâ kamân meipkât yatâ opman.

²¹Den san, zo itâ. Nâgâren itâ muyagemap. Kut ḡâi âlip upâ sa bâliḡandâ mâte otnimap. ²²Nâ umnandâ Anutugât den nâḡgâm âkḡâleman. ²³Oi sâknan ko bâliḡandâ ziap, zo um nâḡgânâḡgânâ den ziap, zâk sot kâsa opmabot. Bâliḡandâ um sâknan ziap, zorâḡâ kâtigem saanigi zâkkât tâk namâḡaḡgât a opman. Bâliḡandâ tâmbetnobam sâknanâk ândimap.

²⁴Yei, a umbumamburuk. ḡâiḡâ tânnâḡgom um sâknan bâliḡaḡât imbaḡâ koi gibap? ²⁵Anutugât sâtkât Yesu Kristoḡâ tânnobap. Zorat Anutu sâm âlip kwâkḡaḡgâbat.

Kaapumgât den lum mâtâp ujak lânjat.

8 Nâgâren itâ muyagemap. Nâ ninak um nângânângânandâ Anutugât gurumin den zo kore oknjangâman. Sâknandâ ko bâlijangât kore oknjangâman.

¹Ka Yesu Kristo sot pâlâtân op ândimen, nenngâren bâlijangât hâuñâ sâm kwâkâkwâkân mân muyagibap. ²Nen Yesu Kristo sot pâlâtân oindâ Kaapumñâ ândiândi muyagem niñgâmap. Kaapum zâknâ bâlijan sot mumujan gâbâ mâkâningip. ³Mârum um sângijniñandâ gurumin den zorat imbanjâ mem gei nenngâren kubikkubik nep tuum oseip. Zorat Anutuñâ itâ op um sângijniñangât imbanjâ koi geip. Nanñâ sângongoi bâlij mâme nenngât sâk yatâ opñâ nenngât bâlijangât suup meip. ⁴Gurumin den lum târârak ândiândiñ, zorat Kembuñâ nângi âlip opmap. Oi um sângijangât mâtâp buñ, Tirik Kaapumgât mâtâp lânmen, nen Kaapumgât imbanjan den siñgi âlip zo lum ândinatkat Kristoñâ um sângijangât imbanjâ koi geip.

⁵A ândiândi sângijangât mâtâp lânme, zen um nângânângâziñ hângât kut ñâi ñâi zoren pane zemap. Kaapumgât mâtâp lânme, zen ko um nângânângâziñ Kaapumgâren pane zemap. ⁶Um sângijangât nângâm ândime, zen tâmbetagobi. Ka Kaapumgât nângâm ândimen, nen ândiândi sot lumbeñâ muyaginat. ⁷Um sângiñâ nângânângân, zorân Anutu kâsa oknjangâmap. Oi Anutugât gurumin den komap. Zo dap op lubap? ⁸Oi um sângij ândime, Kembuñâ zengât orot mâmeziñâ zorat nângi mân dâp opmap.

⁹Zen ko Anutugât Kaapumñâ umziñan ziap, zo ko mâtâp sângijan buñâ, Kaapum sot ândim mâtâp ujakñan uruñsâm ândime. Zen Kaapumgât mâtâbân ândime. Oi zen Kaapumgât a ambân sâsân. ñâi zâk Kristogât Kaapumñâ zâkkât umñan mân zimbap oi ko Kristogât siñgi mân upap. ¹⁰Zen ko mârum umziñandâ bâlijangât mumuñ yatâ op ândiwe. Ka Kristo sot pâlâtân utne um dâpziñâ tosa buñ minziñgipkât ândiândi kâtik muyagem ândie. Kristogât Kaapum umziñan ândiap. ¹¹Zen dap nânge? Tirik Kaapumñâ umziñan tâtât mâme opmap mo buñâ? Tirik Kaapumñâ umziñan tâtat mâme opmap oi ko Anutuñâ Yesu mumujan gâbâ mânggeip, zo yatik Kaapumñâ um dâpziñ mumujan gâbâ mânggiziñgâm ândiândi ziñgâm ândibap.

Kaapum sot op Anutugât nan bârarâp utnat.

¹²Bukurâpnâ, Nen um sângijangât kore a mân utnat. Um sângijandâ wan niñgâmapkât hâuñâ mâkâm zâkkât mâtâbân âinat? ¹³Zen um sângijangât mâtâp ândibi zo ko tâmbetagobi. Ka Kaapumgât imbanjâyân sâkkât den kumbi, zo ko ândim ândiândi âlip ândibi.

¹⁴Anutugât Kaapumñâ âkom diiniñgi ândimen, nen Anutugât nan bârarâp ândien. ¹⁵Anutuñâ Kaapum niñgip, zo kore arâp op kenngât

utnatkât bujâ. Nen Anutugât nan bârarâp op ândinatkât niŋgip. Kaapumŋâ um bâbâlan kwatniŋgi Anutu itâ sâm konsâm mâpâsimen, “Aboŋ.” (Yuda denan Abba sâme. Niŋ denân ko Aboŋ sâmen.) Nen umniŋandâ itâ nâŋgâm kwâtâtimen, “Nen Anutugât nan bârarâp op ândien.” ¹⁶Yatâ nâŋgindâ Kaapumŋâ umniŋan tâtat mâme op den zo yatik sâm muyageniŋgâmap. ¹⁷Oi itâ nâŋgâmen, “Zâkkât nan bârarâp ândienŋâ Anutugât kut ŋâi ŋâi galem utnat. Nen Kristo sot ârândân galem utnat. Hânân ziren zâkŋâ sâknam nâŋgip, zo yatik sâknam kwâkŋan ândinat oi ko zâk sot âsak âlipŋan bagim ândinat.”

A umniŋ âlip oi kut ŋâi ŋâi yenŋâ zo yatik âlip upap.

¹⁸Sumbemân Anutugâren gâbâ kut ŋâi ŋâi âsakŋâ neuleŋoot walâwalân muyageniŋgâmap. Oi narâk ziren sâknam sot umbâlâ ândien, zo dâpkua mân dâp upap. Sâknam zirat nâŋga yenŋâ yatâ uap. Wangât, sumbemân kut ŋâi âsakŋâ neuleŋoot doŋbep muyaginat, zorat. ¹⁹Anutuŋâ gâsuniŋgâm nan bârarâp sâm âsakŋâ neulenŋ muyagibapkât a sot kut ŋâi ŋâi Anutuŋâ muyageniŋgip, nen zorat mambât ândien. ²⁰Kut ŋâi ŋâi yenŋâ hânân ziap, zo gukupitŋâ yen zimbapkât sâm ziŋgip. Ziŋŋâ umgât bujâ. Anutuŋâ yatâ sâi muyageip. Ka zo zinzŋ kâtik zimbŋgât mân sâm ziŋgip. ²¹Zorat kut ŋâi ŋâi yenŋâ hânân zen mumuŋaŋgât dumun zo olaŋ Anutugât nan bârarâp nen sot târokwap neule âsakŋâ mimbŋ.

²²Nen nâŋgâmen. Kut ŋâi ŋâi zo zen mâruman gâbâ narâk zo mâte upapkât mambât ândim sâknam nâŋgâm ândim gawe. ²³Oi zenâk bujâ, nen ârândân yatik mambât ândim sâknam nâŋgâm ândimen. Anutugât nan bârarâp nen um sâkniŋ kubikŋâ minniŋgâbapkât mambât ândimen. Nen sumbemân gâbâ Kaapumŋâ niŋgip. Kâdom Kaapumŋâ niŋgip. Bet ko kut ŋâi ŋâi niŋgâmap. ²⁴Nen Anutuŋâ um sâkniŋ kubikŋâ minniŋgâbapkât um bâbâlan op mambât ândinatkât diiniŋgip. Bonŋâ muyagei sâi zorat mân mambâtpem. ²⁵Bonŋâ muyagiap oi ko dap yatâ zorat mambât ândinat? Bonŋâ mân muyagei ikmengât umŋâ nâŋgâm mambât ândimen. ²⁶Kaapum zâk lolotniŋaŋgât op betniŋan memap. Nen yatâ mo yatâgât ninâu sâindâ dâp upap, zo mân nâŋgâmengât Kaapumŋâ betniŋan mem, yaak mem, aŋâ mân sâsâŋâ, den zo yatâ neŋgât op Anutugâren sapsuŋap. ²⁷Anutugât Kaapumŋâ neŋgâren nep zo yatâ tuubapkât op sâm pindip. Oi Kaapumŋâ Anutugât umŋan den ziap, zo nâŋgâm Anutuŋâ tânnâŋgobapkât den dukumap. Oi Anutu zâk um igikŋâ Kaapumgât umŋan den ziap, zo nâŋgâmap.

Anutu zâk neŋgâren nep topkwâip, zo tuum ma tuum naŋgâmap.

²⁸Nen itâ nâŋgâmen. Wan mo wanŋâ muyageniŋgâmap, zo Anutuŋâ kubigi tânnâŋgomap. A umniŋandâ Anutu gâsum ândimen, neŋgâren yatâ otningâmap. Nen zâkŋâ diiniŋgâbam nâŋgi zeipkât diiniŋgip,

neŋgâren yatâ otniŋgâmap. ²⁹A mârum diiniŋgâbam nâŋgip, nen nanŋaŋgât tobat utnatkât sâip. Oi a doŋbepŋâ nanŋaŋgât murâp op ândeindâ Yesuŋâ âtâniŋ upap. Oi nen zâkkât tobat op ândinatkat sâip. ³⁰Anutuŋâ a kânŋan nâŋgâniŋgip dâp, nen diiniŋgâm tosaniniŋ buŋ minniŋgip. Tosaniniŋ buŋ minniŋgip dâp, nen âsakŋâ neule zo nen niŋgip.

Kut ŋâi ŋâiŋâ Anutugât bikŋan gâbâ mân mâkâniŋgâbap.

³¹Den zorat topŋâ dap dap ziap? Anutuŋâ buku otniŋgâm galem otniŋgâm ândei kâsaniŋandâ dap op tâmbetnâŋgobap? ³²Anutuŋâ nanŋâ mân aŋgân kârip. Neŋgât op sâŋgongoi gem moip. Zorat dap nange? Yatâ oipŋâ kut ŋâi ŋâi torenŋâ niŋgâbap mo mân niŋgâbap? Niŋgâbap.

³³Anutuŋâ buku otniŋgâm tânnâŋgoip, zorat a ikâ zorâŋ Anutugât a ambân gâkârâpŋâ denân nâmbanbap? Anutu zikŋak tosaniniŋ buŋ minniŋgip, zorat a ikâ zorâŋ nen tosaniniŋgât hâuŋâ minatkat sâbap. ³⁴Yesu Kristoŋâ neŋgât op moip. Oi moibâk buŋâ. Zâk mumuŋan gâbâ zaat Anutu âsan bongen zâi tap neŋgât op Anutu den dukumap.

³⁵Kut ŋâi ikâ zorâŋ Kristogât bikŋan gâbâ mâkâniŋgâbap? Sâknam mo umbâlâ, kâmbam mo pu mo kanpitâ? Kut ŋâi yatâ zo dap op Kristogât bikŋan gâbâ mâkâniŋgâbap. ³⁶Kembugât ekabân den ŋâi itâ ziap, zorat dâp otniŋgâme. Den zo itâ,

“Kembu, gâgât op sirâmŋâ sirâmŋâ nâŋgome. Râma kom gaame, zengât tobat yatâ otniŋgâme.”

³⁷Oi kut ŋâi yatâ zorâŋ mân mem lot kwatniŋgâbap. Buŋâ. Yesuŋâ umŋandâ gâsânâŋgomapkât imbaŋâ niŋgi zâkkâren kâtigem ândim walâmen. ³⁸Zorat nâ itâ nâŋgan. Mumuŋâ mo ândiândiŋâ, sumbem a mo bâliŋaŋgât a kâukŋâ, narâk ziren ziap mo bet muyagibap, zorâŋ mo kut ŋâi ŋâi imbaŋoot, zorâŋ Yesu Kristo zâkkât bikŋan gâbâ mânâk mâkâniŋgâbap. ³⁹Anutu umŋandâ gâsuniŋgapkât kut ŋâi ubâ gâip mo âmbibâ kopgâipŋâ, kut ŋâi zorâŋ mo zorâŋ Kembuniŋâ Yesu Kristo, zâkkât bikŋan gâbâ mân mâkâniŋgâbap.

Paulo zâk Yuda a bukurâpŋâ, zengât op sâknam nâŋgip.

9 ¹Nâ Kristogât a op sarâ mân sâm den bonŋâ sa nâŋgânek. Kaapumŋâ umnan den ziap, zorat nâŋgi bon uap. ²Yuda a torerâpnâ zengât op umbâlâ op sâknam nâŋgâm ândiman. ³Yuda a bukurâpnâ, sâk torerâpnâ, zen Kembugât siŋgi upigât opŋâ ninak Kristogât dâmân kâligen gâbâ giginiŋgât nâŋga âlip bâbâlaŋ opap. ⁴Zen itâ sâme, “Nen Isirae. Anutuŋâ narâpŋâ gâsuniŋgip. Oi imbaŋâ âsakŋâ tirâpnâŋgoip. Anutuŋâ nen sot târotâro op gurumin den sapsun niŋgip. Oi mâte okŋaŋgânatkat mâtâp tirâpnâŋgoip. Oi kut ŋâi niŋgâbap, zorat siŋgi den kânŋan kesap pâroŋ den dâtnâŋgoip. ⁵Nen Abaram, Isaka sot Yakobo, zengât kiurâpziŋâ.” Yuda a bukurâpnâ zen ziiŋaŋgât yatâ nâŋgâm sâme. Oi nen nâŋgen. A bâliŋan

gâbâ mâkâningâbapkât mârûm sâsâñ, Kristo, zâk a sâk mem muyageip. Zo Yuda a zeñgât kâmurân muyageip. Zorat a sot kut ñâi ñâi neñgât Kembu, Anutu, zâk sâm âlip kwâkñangindâ ândim zâimâmbap. Zo perâkñak.

Siñgi âlip mem ândie, zen Anutugât arâp bonñâ.

⁶Isirae a nâmbutñâ Kembugât mâtâp walâm um kâtik ândinetâ zingit nâñgi Anutugât den zo loreip mân sânat. Isiraegâren gâbâ muyagiwe, zeñgâren gâbâ nâmbutñâ zeñgât Isirae a bonñâ mân sâsâñ. ⁷Oi yatigâk Abaramgât kiurâp torenñâ zen kiurâp bonñâ mân urâwe. Oi zorat Kembugât ekabân den ñâi itâ ziap,

“Isakagât kiurâp zeñak Abaramgât siñgi upi.”

⁸Den zorat topñâ itâ ziap. Sâkñâ Abaramgâren gâbâ muyagiwe, zen aksik patâñâ Anutugât nan bârarâp urâwe? Buñâ. Siñgi den umñan muyagiwe, zeñak Abaramgât kiurâp bonñâ sâsâñ. ⁹Kembuñâ siñgi den Abaram itâ sâm dukuip,

“Kendon ñâi âki âburem ga ambingâ Sera zâkñâ nanñâ mimbat.”

¹⁰Oi zorik buñâ, Rebekagâren yatik muyageip. Rebekañâ sâkunniñâ Isaka, zâk sot ândim katep zagât kâmbokoip. ¹¹⁻¹²Oi katep zagât mân muyagem âlip mo bâliñâ zo mân oitâ Anutuñâ zekât op mamzikñâ itâ sâm dukuip,

“Âtânandâ munñangât kore a op ândibat.”

Zo ko Anutugât den kâtigibapkât nâñgâm zikñak mem kâsâpzakom den zo sâip. ¹³Katep zagât zet orot mâmezikñâ ekñâ mân sâip. Kânñan nâñgâzikâm yatâ sâip. Zorat den ñâi Kembugât ekabân itâ ziap,

“Na Yakobogât otnigap. Ka Esau ko âkonnigap.”

Anutu zâk ândiândiniñangât buñâ, um lâklâkñangât op galem otningâmap.

¹⁴Anutuñâ ñâi kâsa okñangâm ñâi buku okñangip, zorat dap sânat? ¹⁵“Zo bâliñâ.” Yatâ sânat? Buñ kâtikñâ. Zâkñâ den ñâi Mose itâ sâm dukuip,

“A ñâi birâñangâbâ sâm âlip birâñangâbat. Ka a ñâi tângubâ sâm âlip tângubat. Lumbe okñangâbâ sâm âlip okñangâbat.”

¹⁶Zorat a umgât mo a orot mâmegât mân sâsâñ. Anutu um lâklâkñangât tânzângozângoñ sânat. ¹⁷Anutuñâ a kutâ Parao den dukuip, zo Kembugât ekabân itâ kulemguwe,

“Nâ gâgâren imbanânâ sâm muyagia kutsiñginâ hân dâp âibapkât sâm kwânâñgâgiwan.”

¹⁸Oi zorat Anutugât itâ nâñgânat, “Zâk a ñâi tângubâ sâm tângubat. A ñâi um kâtik oik sâi kâtigibat.”

¹⁹Nâ yatâ sa itâ sâm mâsikâniban? “Yatâ op ko Anutu zâk wangât a neñgât nâñgi bâliñ uap. Anutuñâ den ñâi sâi añâ kwâkâbapkât dâp

buñâ.”²⁰ Den yatâ zo sânandâ itâ mâsikâgibat, “Gâ wangandâ Anutu den dukuban. Âmañâ dap op âmañ tuutuuy a itâ dukubap, ‘Gâ wangât yatâ zo muyagenigin.’”²¹ Âmañ tuutuuy a, zâk dengop mem toren a zengât âmañ tuubap. Oi torenñâ mem wâu, bâu zengât tuugi nângindâ bâliuy upap?

²² Oi Anutu zâk âmañ kukñangât bonñâ zorat sinqi, zo bet kunzit birâbapkât nângi ziap. Âmañ zo zengâren kâmbam muyagem kukñangât bonñâ sot imbanñâ muyagei a ambân ikpigât tuubap. Nen zorat dap sânat?

²³ Oi âmañ nâmbutñâ tânzângobapkât sinqi, zen kubikzingâm sumbemân âsak neulejan tenğâ kwatzingâbapkât kânjan nângi ziap. Âmañ zo zengâren neule âlipñâ gom sâmba zingâbapkât diizingâm ândiap. ²⁴ Yuda ayâk buñâ. Hân nâin gokñâ ârândân âmañ um lâklâkñangât op zâkkât sinqi utnatkât diiningâmap. ²⁵ Zorat Propete Hoseagât ekabân diñâ itâ ziap,

“Kembuñâ itâ sap, ‘A kâmut marizij mân orâwan, zen nâgât sinqi sâbat. Oi umnandâ mân gâsâzângowan, zo umnandâ gâsâzângobat.

²⁶ Oi a zengât nâgât arâpnâ buñâ dâzângowan, zengât itâ sâbi, ‘Zen Anutu ândiândiñangât nan bârarâp op ândie.’”

²⁷ Oi Propete Yesaianâ den kâtik sâm Isirae a zengât itâ sâip,

“Isiraegât kiurâp zen saruyân sak ziap, zo yatâ doñbep muyagibi. Ka zengâren gâbâ bituktânâ Kembugât sinqi upi.”

²⁸ Kembugât itâ nângâmen. Kembu zâk a zengât sâm kwâkâmnâ kegâk hâuñâ zingâm nanğâbap. ²⁹ Zorat Propete Yesaianâ den nâi itâ sâip,

“Sumbem kâwali a zengât Kembu, zâk mân nângâniñgi sâi ko kiurâpniñ buñ upe. Mirâ kamânziñ zo Sodom sot Gomora zengât tobat yatâ upe.”

(Anutuñâ kamân zagât zo zikiri bâliuy oitâ sâi kârâpnâ zikesem nanğip.)

Yuda a ziq târârak utnâ sâm osiwe.

³⁰ Oi zi dap sânat? Zitâ sânat. Hân nâin gokñâ, ziq târârak mân ândimñâ tosanij buñ utnâ sâm tosazij buñ urâwe. Kembugâren nângâm pâlâtân kwâkñangâm tosazij buñ urâwe. ³¹ Yuda a zen ko Mosegât gurumin den lum târârak utnat sâweñâ gurumin den zo lum osiwe. ³² Zen târârak mân urâwe, zo itâgât. Zen nângâm pâlâtânziñ buñâ. Zen yen ândim mâmanziñangât târârak utnatkât sâwe. Oi mâtâbân kât zeip, zoren kinziñ luakñime. ³³ Kembugât ekabân diñâ zitâ kulemgune ziap,

“Nângâ. Nâ Sioñ bâkñan, Yerusalem kamânân zengâren kât nâi paan. Zoren kinziñ luakñibi. Oi kât kâtik nâi paan. Zoren a doñbep patânâ zângobap. Ka nâi zâk nângâm pâlâtân kwatnibapñâ mân kwakpap.”

Anutuñâ Yuda a tosazij buñ upigât mâtâp muyagei Yuda a doñbep ziq kândâtkuwe.

10 ¹ Bukurâpnâ, Yuda a bukurâpnâ âlip upigât umnandâ otnigi zengât op Anutugâren ninâu sâman. ² Zen Anutu kore

okɲaŋgânam um bâbâlaŋ ândime. Zo ziŋgitmanjâ san. Ka zen mâtâp mân ek nâŋgâm upme. ³Zen Anutugâren gâbâ târâarak orotŋâ mâtâp ziap, zo kwakmegât ziiŋak târâarak utnatkât nepŋâ tuume. Anutugât mâtejan tosa buŋ orotŋaŋgât mâtâp, zo mân ek nâŋgâm Kristo kândâtkuwe. ⁴Nen ko itâ nâŋgen. Aŋâ nâŋgâm pâlâtâŋgât opŋâ tosanij buŋ muyaginatkât Kristoŋâ gurumin dengât mâtâp dooŋgoip.

⁵Mosejâ gurumin denân den ŋâi itâ kulengoip,

“A zen gurumin den lum naŋgâm târâarak op ândiândi muyagibi.”

⁶Nâŋgâm pâlâtâŋgât tosa buŋ orotŋaŋgât den ko itâ ziap,

“Gâ umgandâ itâ mân sâban, ‘Ŋâinjâ sumbemân zâimŋâ Kristo diim gibap? ⁷Mo ŋâinjâ âmbi geimŋâ Kristo mumuŋâ zengâren gâbâ diim kopgâbap.’ ⁸Yatâ buŋâ.”

Kembugât ekabân den ŋâi itâ ziap,

“Den zo kârebân mân ziap. Lâugan sot nâŋgânâŋgâgan ziap.”

(Zo nâŋgâm pâlâtâŋgât den kwâkâm ziŋgâmen, zorat sâsâŋ.) ⁹Yesu, zâk Kembuŋâ. Den zo lâugan zimbap oi Anutuŋâ Yesu mumuŋan gâbâ mâŋgeip, zorat umgandâ nâŋgi bon opmap oi ko âlip op sumbemgât siŋgi upan. ¹⁰Nen itâ nâŋgâmen, “Umŋâ Yesu nâŋgâm pâlâtâŋ kwap tosanij buŋ utnat. Oi lâuniŋandâ Yesu Kembuniŋâ sâmŋâ sumbemgât siŋgi utnat.”

¹¹Zorat Kembugât ekabân den ŋâi itâ kulenguwe,

“Ŋâi zâk Kembu ŋâŋgâm pâlâtâŋ kwâkŋaŋgâbapŋâ kwakmak mân upap.”

¹²Âlip nâŋgen. Yuda a sot hân ŋâin gok nen kânok uen. Kembu, zâk kânok kembu otningâm ândimap. Kembu zâk hâtubâtu mân otningâmap. Oi zâk konsâmen dâp, nen umgât gom sambe zo niŋgâmap. ¹³Zorat Kembugât ekabân itâ sâsâŋ,

“Kembu konsâm ândibi, zen Kembuŋâ bâlijan gâbâ mâkâziŋgâbap.”

¹⁴Ka a zen ko zâk mân nâŋgâm pâlâtâŋ kwâkŋaŋgâmŋâ dap yatâ konsâm ândibi? Oi a zen topŋâ mân nâŋgâmŋâ dap op nâŋgâm pâlâtâŋ kwâkŋaŋgâbi? A ŋâinjâ Anutugât siŋgi den mân dâzâŋgoi ko dap topŋâ nâŋgâbi? ¹⁵Oi Anutuŋâ a mân sâŋgonzâŋgoi dap op âi siŋgi dâzâŋgobi. Zorat Kembugât ekabân den kulem ŋâi itâ ziap,

“Siŋgi âlip sâsâŋ a, zengât kinziŋ kwamitŋâ nâŋgâm ko nâŋgâne âlip upap.”

Anutuŋâ Yuda a sâm osiziŋgip.

¹⁶Siŋgi âlip zo Yuda a nâmbutŋandâ nâŋgâm mân luwe. Zorat Propete Yesaianjâ itâ sâip,

“Kembu, siŋgi den sâindâ mân nâŋgâme.”

¹⁷Zorat op itâ nâŋgâbi. Nâŋgâm pâlâtâŋ, zo den siŋgi sâsâŋaŋgât bonjâ. Oi den siŋgi âragumen, zo Kristogât siŋgi âlip den.

¹⁸Itâ sârn mâsikâzingan. Zen singi âlip den zo nânġawe mo buġa? Zen nânġawe. Den nâi itâ ziap,

“Kembuġat denġa hân dâp âim nanġip. Oi diġandâ hân muruk toren toren âim nanġip.”

¹⁹Dum mâsikâzingâm san. Isirae a zen dâġ nânġâm kwâtâtiwe mo buġa? Kândom Mosenġa den nâi itâ kulemgoi nânġawe,

“Kembuġa itâ sap, ‘A yenġa, hân nâin gokġa kâmut nâi diizinga Isirae zen nânġâne bâlinġ oi um kâlak otzingâbi. A kwakmak kâmut zo diizinga zen ek kuk upi.’”

²⁰Bet Propete Yesaianġa keġġat buġ den yâmbât itâ sâip,

“Kembuġa itâ sap, ‘Mân kârunim ândiwenġa muyaginiwe. Topnâ mân sârn kârurn ândiwe, zen mâte otzingâwan.’”

²¹Ka Isirae a zengġat Kembuġa den nâi itâ sâi kulemguwe,

“Nâ a kâmut zâizâinġ sot den kukuġ zi, zen hârânsârn narâk kârep ândinetâ nâġâren gabigġat kwâbâlap tuum ândiwan.”

Isirae a nâmbuġandâ um kâtik utnetâ Anutuġa nâmbuġnik ġâsuzingip.

11 ¹Oi zi den nâi mâsikâzingan. Anutuġa Isirae arâpġa birâzingip? Buġa. Yatâ mân oip. Nâ Isirae a, Abaramġat kiun, Benyamingġat kâmurân gokġa. ²⁻³Anutuġa kânġan nânġaningip, nen mân birâningip. Zen Propete Eliagġat den singi nâi Kembuġat ekabân ziap, zo sâlâpkume mo buġa? Propete Elia, zâk Isirae a zengġat tosazingġat den sârn Anutu itâ sârn dukuip, “Kembu, zen Propete arâpkâ zânġom nanġe. ġâġat singi sârn nalem pâpanġa zo kom kândaġawe. Oi zi nâ ninik ândia nonam se.” ⁴Propete Elianġa yatâ sâi Anutuġa den dap mâburem pindip? Zo itâ, “Nâ a 7 tausen yatâ anġân kârâzinga lopio kutġa Baali, zâkkâren mân âi pindiġsâwe.”

⁵Oi narâk zi yatigâk Anutuġa um lâklâkġanġat opġa Isirae zengâren ġâbâ a bituktâ mem sâlâpzanġoi arâpġa op ândie. ⁶Zen orot mâmezianġat buġa. Zikġa um lâklâkġanġat op ġâsuzingâm tânzânġoip. Yatâ mân oi sâi tânzânġozânġoġanġat bonġa mân âsagebap.

⁷Oi dap dap? Isirae a kut nâi zo muyaginat sâwe, zo mân muyagiwe. Anutu zikġak nânġâm ġâsum sâlâpzanġoip, zengġak kut zo muyagiwe. A nâmbuġa umziġ kâtiġeip. ⁸Zorat op Kembuġat ekabân itâ kulemgune ziap,

“Anutu zâk umziġ mem gulipkoip. Sinziġ kwâtepkui. Kindapziġ mem dooġoip. Yatâ otziġi ândiwenġak ândim ġe.”

⁹A kutâ Dawidiġa itâ sârn kulemgoip,

“Zen Kembuġat den sâtġak lum sii nalem nime, ka umziġandâ Kembu kândâtkume. Zorat op ko zen sii nalem ninetâ kâsaziġ ganetâ parâtâk pambi. Hânân ġei zânġoi hâuġa takâzingâbap. ¹⁰ġâ sinziġa kwâtepkuna kwakpi. Oi kândâtziġ mem namuġna kârġoġ ândibi.”

Oliwa nagân bâranjâ n̄ai mem ga târokwâip.

¹¹ Oi den n̄ai mâsikâzingan. Isirae a zen kârân kinziŋ luakŋem hânân gei tâmbetagowe? Yatâ buŋâ. Zen kubikkubik kândât-kune a hân n̄ain gokŋâ zengât siŋgi oip. Oi hân n̄ain gokŋâ zen n̄angâne Isirae a ziŋjâ ziŋgit umbâlâ upi. ¹² Isirae a zen Kembugât den kândât-kune a hân n̄ain gokŋâ zen n̄angâm lum âlip urâwe. Yatâ utne Isirae a kâmut zen bet umziŋ melân Kembu sot pâlâtân utne bonjâ doŋbep walâwalân muyageziŋgâbap.

¹³ Hân n̄ai gokŋâ zen den zi dâzâŋgua n̄angâne. Nâ hân n̄ain gokŋâ zengât Aposolo ândimannâ nepnâ tuum kwâtâteman. ¹⁴ Oi nâ yatâ op ândim Isirae a torerâpnâ aleziŋga nâmbutŋandâ umziŋ melân âlip upi. Hân n̄ain gok zen siŋgi âlipkât bonjâ muyagine Isirae a nâmbutŋâ ziŋ ek n̄angâm zo yatik minâ sâm umziŋ melânbi. ¹⁵ Anutuŋâ Isirae a birâziŋgi hân n̄ain gokŋâ zen Anutu sot buku ue. Oi bet Anutuŋâ Isirae a dum gâsuziŋgi ko mumuŋan gâbâ zaatzaatŋâ yatâ upi. ¹⁶ Kândom Kembugât siŋgi pâpanjâ oi ko du ombenjan âsagine zo yatik zâkkât siŋgiyak pâpanjâ. Oi nak topŋandâ hâlâlû ze nak bâranjâ sot bonjâ zet yatik hâlâlû zimbabot.

¹⁷ Oi Anutuŋâ kamân Oliwa nagân bâranjâ nâmbutŋâ mânângât birâm zorat gebâgan ulinjâ barin gâbâ gâ târokwatgigip. Oi Oliwa ândânâ kelâk toonandâ tângogip. ¹⁸ Gâ bâranjâ sâŋgiŋâ zengât n̄angâna gigiŋ oi sâkkâ mân mem zâiban. Yatâ opapkât itâ n̄angâ. Gânâ ândânâ mân tângum nalem pindâmat. Zâkŋâ tângom nalem gimap.

¹⁹ Nâ yatâ dâgoga zorat toren itâ sâban? “Anutuŋâ nâ târokwatnibapkât bâran sâŋgiŋâ mânângâtziŋgâm birâziŋgiŋ.” ²⁰ Den zo bonjâ. Zo siŋgi âlip birâm ândiwegât mânângât birâziŋgiŋ. Gâ ko n̄angâm pâlâtânŋangât op zâk zengât kinkin gebâgan kinzat. Zorat gâ sâkkâ mân mem zâim diim gem ândiban. ²¹ Anutuŋâ Oliwa bâranjâ sâŋgiŋâ zâizâinâ, zo mânângât birip. Oi zo yatik gâ zâizâin op ândina mânângât birâgibap. ²² Zorat gâ Anutu um lâklâkŋangât op tângogip sot um kâtik urâwe, zen hâuŋâ ziŋgiŋ. Zorat mân nelâm gobap. Um kârâpŋangât bonjâ, zo siŋgi âlip kândâtkuwe, zengâren muyagemap. Oi um lâklâkŋangât bonjâ gâgâren muyagiap. Oi gâ zâk sot pâlâtân op ândina bonjâ âlip zengibap. Yatâ mân upan zo ko mânângâtŋâ birâgibap. ²³ Oi bâranjâ sâŋgiŋâ zen um kâtikziŋjâ birâne Anutuŋâ dum zagâtŋâ târokwatziŋgâbâ sâm âlip upap. ²⁴ Oi barin gâbâ Oliwa nak bâranjâ kamângât Oliwa nagân târokwâkwatŋâ, zo mân orotŋâ. Ka Kembuŋâ barin gâbâ Oliwa bâranjâ mingimŋâ kamângât Oliwa nagân târokwatgigip. Kamân Oliwa zikŋâ bâranjâ mânângârip, zo târokwatziŋgâbâ sâm mân kwakpap. Zo kegâk târokwatziŋgâbap.

Anutuŋâ a topŋâ topŋâ tânzângobapkât n̄angâm.

²⁵ Bukurâpnâ, zen kwakŋâ ziinâ n̄angânângâyân siŋgi âlibân bagim n̄angâm gulipkubegât den tikŋâ zi sapsum ziŋgâbâ. Isirae a nâmbutŋâ

zen um kâtik op ândine hân nâin goknâ zen singi âlipkât bagine tengâziŋ mârumanjan sâip, zo dâpnan op nanġâbap. ²⁶Bagine Isirae a kâmut bagim âlip op nanġâbi. Kembugât ekabân diŋâ itâ kulemgune ziap.

“Sioŋ bâknan, Yerusalem kamânân gâbâ kubikkubikniŋâ muyagem Isiraeġât kiurâp zengâren bâliŋâ ziap, zo gâbarei âibap. ²⁷Yatâ oi nâ bâliŋâziŋ saŋgonŋâ zen sot târotâro upat.”

²⁸Hân nâin goknâ, zen singi âlibân bâgibigât Yuda a ziŋ narâk ziren Anutuġât kâsa yatâ op ândie. Ka Anutuŋâ Yuda a sâkurâpziŋ mem sâlâpzanġoipkât Anutuġât umŋandâ zengâren patâ oi ândie. ²⁹Anutu zâk buku orotnanġât den sot diiziŋgâziŋġanġât sâi den zo mân loribap.

³⁰Hân nâin gok, zen mârumanjan um kâtik op ândiwe. Bet, narâk zi Isirae a zen um kâtik utne ko hân nâin goknâ zen Anutuŋâ tânzânġuap. ³¹Zo yatik Yuda a zen um kâtik op ândimnâ birânetâ ko Anutuŋâ tânzânġobap. ³²Anutu zâk a aksik patâ bet tânzânġobapkât op nanġâmŋâ nanġâziŋgi bâliŋandâ saaziŋgi den ku a op ândie.

Anutu mâpâsem sâm âlip kwâknanġânat.

³³Opoŋ, Anutu zâk singi âlipkât gom sambe tâtalek zemnanġap. Zâkkât nanġânânġân, zo dap yatâ nanġâm kwâtâtinat? Zâknâ walâniŋgâm nanġap. Den sâm kwâkâmap, zorat dap yatâ nanġâm kwâtâtinat? Nep tuutuunġânġât mâtâp, zo dap yatâ nanġâm nanġânat? ³⁴Kembugât ekabân den nâi itâ ziap,

“Kembugât umnan den ziap, zo a nenġâren gâbâ nâiŋâ mân nanġâm kwâtâtimap. Zâknâ den nâi sâi ko dap op beknan mem sânat?”

³⁵Nâiŋâ Kambuŋâ kut nâi pindip, zorat tosaŋâ zei ma ko mâkâbap?”

³⁶Zâknâ a sot kut nâi nâi aksik patâ muyeniŋgip. Zâknâ imbanâ niŋgi ândimen. Oi zâkkât singi op ândimen. Zâk mariniŋâ sot kembu patâniŋâ ândiap. Zorat Anutu sâm âlip kwâknanġândâ târokwâi zem zâimâmbap. Zo perâkŋak.

Um sâkniŋâ Anutuġâren pâindâ zimbap.

12 ¹Bukurâpnâ, Anutuŋâ umâlipnanġât op tânnânġoipkât kindap pâroŋ den dâzânġua nanġânek. Mârumanjan sii nalem mo zuu bâu Kembugât singi sâm om pâmarâwe, zo yatik zen um sâkziŋ Anutuġâren panetâ zei egi âlip nâi upap. Yatâ utnetâ dâp upap. Zen yatâ op Anutu kore bonnâ oknanġâm ândibi. ²Oi ândi mâmanziŋandâ um kâtik zengât tobat yatâ mân upap. Zen um nanġânânġâziŋ Anutuġâren pane zei kubikziŋgi tobat nâi upi. Zen yatâ utne Anutu diŋanġât dâp mâtâp âlipnâ sot târâraknâ zo ek nanġâbi.

Nep sâm niŋgip, zo yatik tuum ândinat.

³Kambuŋâ tânnogipkât nâ den sa zen aksik nanġânek. Gâ Kembugât singi ândiat. Ka gâ gikanġât nanġâna zâizâiŋ mân upap. Anutuŋâ nepkât

imbanjâ gigip, zorarâk nângâm tuum ândiban. ⁴Itâ nângâmen. Sâk bonniñâ kânok. Ka kore orotñâ doṅbepñâ nep top topñâ tuume. ⁵Oi torenñâ Kristogât kâmurân yatigâk târokwaîndâ bonniñâ kânok uap. Kristo zâk kâukniñâ uap. Oi nen kiñ bik op ândim tânagomen. ⁶Singi âlipkât imbanjâ top topñâ niñgip, zo tânnângom niñgip dâp zem ariap. Oi zo wâratkum nepñâ tuunat. Zorat a ñâi, zâk Kembangât den sâm muyagibapkât imbanjâ zemñangap oi ko nângâm pâlatânñâ tâkñangap dâp Kembangât den sâbap. ⁷Ñâi zâk kore orotñangât nep tuubapkât imbanjâ zemñangap oi ko nep zo tuum ândibap. Oi ñâi zâk den kwâkâm ziñgâ nep tuubapkât imbanjâ zemñangap oi ko zo yatik tuubap. ⁸Um bâbâlañ kwatziñgâziñgân den sâmap, zâk zorat imbanjâ zemñangâbabân sâbap. Ñâi zâk kât sikum ziñgâziñgânangât imbanjâ zemñangap, zâk umñâ diim gem umâlip op tuubap. Ñâi zâk a sâtñâ ândibapkât sâm pindâpindân, zâk zo kâtigem tuum ândibap. Ñâi zâk tânzângobapkât imbanjâ zemñangap, zâk umbâbâlañak upap.

Lumbeñangât den.

⁹Buku orot zo sâkñandik mân upi. Umñâ gâsâyagom upi. Orot mâme bâliñâ, zorat âkon op ândibi. Oi orot mâme âlipñâ, zorik upi. ¹⁰Zen buku bonñâ op ândibi. Oi tânagonam walâgilâ op kâtigibi. Bukurâpñangât nângâna mân gigin upap. ¹¹Zo um bâbâ lolot buñâ. Kâtigem ândibi. Kaapungât op umziñâ zaatpap. Yatâ op um bâbâlañ op Kumbu kore okñangâbi.

¹²Kembuñâ sumbemgât singi kwatziñgip, zorat sâtâre op ândibi. Sâknam muyageziñgi zorat sâm âkon mân upi. Um bâbâlañ op âsâbân ninâu sâm ândibi.

¹³Kembangât kâmurân gokñâ nâmbutñâ zen kut ñâi ñâi kârum ândine betziñan mimbi. A lombañâ zengâren gane kiañ kubik zâmbanbi.

¹⁴Kâsaziñ sâm bâliñ kwatziñgâne zengoot mâsop den sâm dâzângobi. Lâuziñan gâbâ sât den buñâ, mâsop denâk gibap.

¹⁵A nâmbutñandâ sâtâre utne zen yatik târokwatziñgâm upi. Umbâlâ op isene zen yatik târokwatziñgâm isebe.

¹⁶Umziñ mâpotne kânogâk zeî ândibi. Ziñangât nângane zâizâiñ mân upap. Nângânângâziñangât nângâne zâizâiñ mân upap. Oi zen a giginñâ buku otziñgâbi.

¹⁷Ñâi zâk kut bâliñ otgigi hâuñâ mân okñangâban. A ziñ mân orotñâ otziñgâne buku otziñgâbi. Zen yatâ op ândim a ziñ zengât nângâne âlip ñâi upapkât nângâmñik upi, ¹⁸Zen a pisuk patâ zen sot lumbeñâ op ândibigât kâtigibi. A ziñ kâsa otziñgâne lumbeñâ den sâm dâzângobi.

¹⁹Bukurâpnâ, a ziñ kut ñâi mân orotñâ otziñgâne hâuñâ mân otziñgâbi. Hâukâu mân upi. Tosa zo Kembangât kukñangât singi pane zimbap. Zorat Kembangât ekabân den ñâi itâ ziap,

“Kembuñâ itâ sap, ‘Tosa mâkâmâkân, zo nâgât nep. Hâuñâ zingâzingân, zo ninak zingâbat.’ Kemu zâk yatâ sap.”

²⁰Zen ko itâ upi. Kâsagâ nalemgât moi nalem pindâban. Toogât nânji too pindâban. Gâ yatâ otnandâ kârâp kâukñâ kwâkñan pâna simbap yatâ upap. ²¹Bâliñandâ mân mem gei kwatgibap. Buñâ. Gâ âlip op bâliñâ mem gei kwâpan.

Hân a kutâ, zengât den.

13 ¹A aksik patâ, zen hân a kutâ sot a sâtñâ zengât den lum ândibi. A kutâ nep, zo Anutugâren gokñâ. Hân a kuta sot a sâtñâ zen Anutugât sâtât ândie. ²Zorat ñâi zâk a kutâ zengât den birâm Anutugât den yatik birâbap. Oi den birâbi, zen yatik hâuñâ mimbî. ³Orot mâmezîñ âlipñâ zen a kutâ zengât kengât mân upme. Bâliñâ upme, zen ko a kutâ zengât kengât upme. Zorat gâ kengât buñ ândibâ sâm ândi mâmangâ kubikñâ âlipñâ op ândiban. Gâ yatâ otna a kutânâ gâgât nângâgigi âlip upap. ⁴Hân a kutâ, zen Anutugât kore a. Zîñ gâlem otginetâ âlip ândibangât sâm zîngip. Zen kâmbam hâuñâ lañ mân gâ gobi. A kutâ zen Anutugât kore a. Bâliñ mâme zengâren nep tuum hâuñâ zingâbi. Zorat gâ bâliñ upan zo ko kengât upan. ⁵A kutâ zengât dinziñâ lum kwâtâtibi. Zo Anutu zâkkât kengârâk buñâ. A kutâ dinziñ luluñangât nângindâ mâtâp âlip ñâi opmap. Zorat op ko mâtâp zo lâñ ândinat. ⁶Anutuñâ galem a sot a kutâ nep sâm zîngip, zen nep zo tumegât op kât zengâren pame. ⁷Zen kut ñâi ñâi sâsân dâp otzîngâbi. Kât sikumgât sâsân, zo kât zîngâbi. Kore otzîngâbigât sâsân, zen kore otzîngâbi. Hurat kwatzîngâbigât sâsân, zen hurat kwatzîngâbi. Dinziñ lubigât sâsân, zen dinziñâ lubi.

Kembugât den lum buku op tânagonat.

⁸Kut ñâi yenñangât tosa mâkâne âkâbap. Buku orañgâm ândibigât sâm zîngip, zorat buku orot zo mân birâne geibap. Ñâi zâk a toren buku otzîngâm ândimap, zâk gurumin den lum ândimap sâsân. ⁹Gurumin denân den itâ ziap, “Ap ambin zet mân birâyangâm âbânañgâbabot. Gâ kâmbam mân kumban. Gâ kâmbu mân upan. A ñâigât kut ñâi lañ mân mimban.” Zo sot den kâtik nâmbutñâ mâpotñâ kâukñâ itâ sâsân, “Gikañgât otgimap, zo yatik a torenñâ zengât otgibap.” ¹⁰Buku op ândibapñâ a ñâi bâliñâ mân orañgâbap. Zorat ñâi zâk buku otzîngâm ândibapñâ gurumin den lum nañgâbap sâsân.

Nen târâragâk ândinat.

¹¹Zen narâk zirat topñâ nângâm ândie. Umanân gâbâ zaatpigât narâk mâte uap. Mârum sinji âlip topkwap nângâwen, narâk zoren sumbemân zâinatkat narâk kârep zeip. Zi ko narâk pânkânok uap. ¹²Mârum hañsâbâmap, zorat ñâtâtikkât orot mâme bâliñâ zo birâm

âsakŋaŋgât hâmbâ âmbum kâsaniŋ Satan, zâkkât kâmut zen sot agom kinat. ¹³Sirâmŋât ŋiŋgi op ŋâtâtikkât orot mâme bâliŋâ zo birâm târarak ândinat. Too kâtik nem umgulip orot sot laŋ ândiâniŋ sot um kâlak sot kuk sârek zo mân upi. ¹⁴Kembu Yesu Kristo, zâk sot pâlâtâŋ op ândibi. Oi um sâkziŋan âkŋâle bâliŋâ muyagem bâliŋan diiziŋgâbâ sâi mân nâŋgâm kândât-kubi.

**ŋiŋgi âlip doŋbep mo bituk zemŋiŋgap, nen
ârândâŋ Kembuŋgât ŋiŋgi ândinat.**

14 ¹ŋiŋgi âlibân bâbâ lolot ândime, zen buku otziŋgâbi. Den topŋaŋgât sânetâ zen sot den sârek mân âragum um kânok ândibi. ²A nâmbutŋâ ziŋâ nâŋgâ kwâkâ buŋâ nalem top top nime. Oi a nâmbutŋandâ nalem nâmbutŋâ mân nime. Zen zuu bâu sunum mân nime. ³Ŋâi zâk nalem top top nemapŋâ bukuŋâ nalem toren mân nemap, zâkkât nâŋgi gigiŋâ mân upap. Oi ŋâi zâk nalem nâmbutŋâ mân nemapŋâ bukuŋâ nalem top top nemap, zâkkât nâŋgi mân bâliŋ upap. Wangât, zen Anutugât ayâk, zorat. ⁴Zorat itâ sa nâŋgânek. Gâ wangandâ a ŋâigât kore a den dukunandâ dâp upap? Kore a zâk kâtigibap mo loribap, zo patâŋaŋgât mâteŋan upap. Oi zâk mân loribap. Patâŋâ Anutu, zâkŋâ tângoŋi kâtigem kinbap.

⁵Oi sirâmŋât zo yatik a nâmbutŋandâ itâ nâŋgâme, “Sirâm kânok, zo Kembuŋgât ŋiŋgi.” Yatâ nâŋgâm kendon tapme. A nâmbutŋâ, ziŋ ko sirâmŋât itâ sâme, “Sirâm zo tirik buŋâ. Sirâm aksik zen dâbâk.” Zorat nâ itâ sa nâŋgânek. Sirâm ŋâiŋâ mo ŋâiŋâ, yatâ mo yatâ upâ sâm, nâŋgâm kâtigem ândiban. Ka bukugoot den sârek mân âragubabot. ⁶Ŋâi zâk sirâm kânokkât nâŋgi zâizâiŋ oi kendon tâpmap, zo Kembuŋgât op opmap. Oi a ŋâi zâk nalem top top nemap, zo Kembuŋgât op nemap. Zâk Anutugâren sâiwap sâmŋâ nemap. Oi a ŋâi zâk nalem toren mân nemap, zâk Kembuŋgât op opmap. Zâk Kembuŋgâren sâiwap sâm dukumap.

⁷Âlip nâŋgen. Neŋgâren gâbâ ŋâiŋâ dap yatâ Kembu sot bukurâp, zengât mân nâŋgânâŋgâ op zikŋaŋgârâk nâŋgâm ândibap? Oi dap op zikŋaŋgârâk nâŋgâm mumbap? Nen Anutugât ŋiŋgi op ândimen sot mumen. ⁸Ândiâni, zo Kembuŋgât op ândimen. Mumu, zo Kembuŋgât op mumen. Zorat ândinat mo munat, zo Kembuŋgât ŋiŋgi op utnat. ⁹Zorat op Kristoŋâ mumuŋâ sot gwâlâ ârândâŋ kembu otŋiŋgâbapkât momŋâ mumuŋan gâbâ zaarip.

¹⁰Kristo zâk Kembu patâniŋ ândiap. Zorat den ŋâi mâsikâziŋga dâtnonek, “Gâ wangandâ bukuganŋât den sâm kwâkâban? Mo gâ wangandâ bukuganŋât nâŋgâna gigiŋ upap?” Nen aksik patâ Kembuŋgât mâteŋan kirindâ neŋgât den sâm kwâkâbap. ¹¹Kembuŋgât ekabân den ŋâi itâ kulemgune ziap,

“Kembuŋâ itâ sap, ‘Nâ ândim kwâtâtemangât a aksik patâ kinnâ topŋan gam siminziŋ lim kwap pindiŋsânibi. Oi aksik patâ zen lâuziŋandâ sâm âlip kwatnibi.’”

¹²Zorat nen nângen. Njâran nen aksik patânâ Anutugâren pindijsâm topniņ sânatkât sâm niņgip. ¹³Zorat op ko nen buku zeņgât den hâuņâ mân sâm kwâkânat. Buņâ. Nen itâ utnat. Nen buku nâmbutņâ umgulip kwatziņgindâ Kembugât mâtâp walâbegât op nâņgâmņik ândinat. ¹⁴Nâ Kambu Yesu sot pâlâtâņ op ândimanņâ itâ nâņgâm kwâtâtian. Nalem nâi mo nâi neindâ sumun upap, zo mân ziap. Ka nâi zâk nalem laņ nem sumunkubat sâm laņ nimbap, zâk perâkņak um sumun upap. ¹⁵Oi itâ nâņgan. Gâ nalem nâi nena bukugandâ gekņâ nâņgi mân dâp upap zo ko bukugoot buku mân op ândiban. Buņâ. Gâ yatâ op bukugâ tâmbetkuban yatâ upap. Bukugâ âlip upapkât Kristoņâ zâkkât op moip. Gâ zorat nâņgâm bukugâ nalemgât op mân tâmbetkuban. ¹⁶Zen kut nâi orotņangât nâņgâne âlip oi zo op ândibi. Ka a nâmbutņandâ sâm bâliņ kwatziņgâbegât galem orangâm ândibi.

¹⁷Anutugât um topņan ândiândiņ, zo dap yatâ? Zo sii nalem nemņik ândiândiņ? Buņâ. Um hâlâlu sot um lumbeņâ sot Tirik Kaapungâren gâbâ gâi sâtâre op ândiândiņ, zorâņâ bonņâ. ¹⁸A zen yatâ zo ândim Kristo kore okņangânetâ Anutuņâ ziņgiri âlip upap. Oi a ziņâ zeņgât nâņgâne dâp upap. ¹⁹Oi zorat nen um kânok op tânagom ândinatkât kâtiginat. ²⁰Gâ nalemgât opņâ Anutugât nep mân tâmbetkuban. Sii nalem aksik zo âlipņik. Ka nâi zâk nemņâ nâmbut tâmbetzâņgobapkât nep tuubap, yatâ nâņgâm nei bâliņ upap. ²¹Gâ bukugâ kâsa okņangâbatkât zâkkât op nalem, waiņ too mo wan wan zo birâna dâp upap. ²²Gâ kut yatâ zo orotņangât um salek ziap, zo Anutu mâteņan mem ândina gikanâk zimbap. Zorat nâi zâk nalem nemap mo kut nâi nâi opmap, zorat um zâgât mân upap. Sâtâreņoot upap. ²³Nâi zâk um zâgât op nalem nei bâliņ upap. Zâk nâņgâ kwâkâ op laņ nei bâliņ upap. Wangât, zâk nâņgâm pâlâtâņ kwâkņan mân uap, zorat. Kut nâi zo mo zo nâņgâm pâlâtâņ kwâkņan mân oindâ tosaņoot upap.

Yesugât tobat op niņ nâņgânâņgâyân mân ândinat.

15 ¹Kâtigem kin bâbâ lolot zo âkom diiziņgânat. Oi nen niņangârâk nâņgânâņgâyân mân ândinat. ²Nen bukurâpniņ zeņgât nâņgâm ândim âlip upi sot siņgi âlibân kâtigibigât betziņan minat. ³Kristo zâk yatik zikņangât nâņgânâņgâ mân ândeip. Zorat Kembugât ekabân den kulem nâi itâ ziap,

“Kambu, gâ sâm bâliņ kwatgiwe. Zeņgât sâm bâliņâ zo nâgâren zariap.”

⁴Mârumņan den sâm Kembugât ekabân kulemguwe, zo nen siņgi âlip top nâņgânatkât urâwe. Den zorâņ mem kâtikņan kwatniņgi kut nâi siņgi kwatniņgip, zorat um bâbâlaņ op nâņgânâņgâ ândinatkât kulemguwe.

⁵Zeņgât op Kembugâren itâ sâm ninâu sâman, “Mem kâtikņan kwatniņgâmap, um bâbâlaņ orotņangât mariņâ, zâkņâ diiziņgi

Yesu Kristogât op um kânok op ândibi. ⁶Oi umziņ sot lâuziņ mindui Kembuniņâ Yesu Kristo, zâkkât Ibâņâ Anutu mâpâsem sâm âlip kwâkņangâbi.” Zen yatâ upigât Kembangâren ninâu sâman.

Umņâ gâsâyagom ândibi.

⁷Zorat op Anutu sâm âlip kwâkņangâbigât Kristoņâ umņandâ gâsuziņgip. Oi zen yatigâk umņâ gâsâyagom ândibi. ⁸Nâ itâgât dâzâņguan. Anutuņâ sâkurâpniņâ kut ñâi ñâi ziņgâbapkât siņgi den dâzâņgoip, zo bon upapkât Kristo zâk Yuda a neņgât kore a op ândeip. ⁹Oi Anutuņâ hân ñâin gok zen tânzâņgoi sâm âlip kwâkņangâbigât yatâ oip. Zorat Kembangât ekabân den kulem ñâi itâ ziap,

“O Kembu, nâ hân ñâin gok zengâren sâm âlip kwatgim kep mibat.”

¹⁰Oi den ñâi itâ ziap, “Hân ñâin gokņâ, zen Anutugât kâmut zen sot sâtâre upi.”

¹¹Oi den ñâi itâ ziap,

“Hân ñâin gok, zen aksik Kembu sâm âlip kwâkņangâbi. A hânņâ hânņâ, zen zâk sâm âlip kwâkņangâbi.”

¹²Oi Propete Yesaiņâ den ñâi itâ kulemgoip,

“Nak tâtopņan kâmņâ, Yesegât kiun, zo takâm, zâk a hânņâ hânņâ zengât kembu patâ op kembu otziņgâbap. Oi hân ñâin gokņâ zen zâkkâren nâņgâm pâlâtâņ kwâkņangâbi.”

¹³Nâ zengât op ninâu sâm itâ sâman. “Nâņgâm pâlâtâņgât mariņâ, Anutu, zâkņâ diiziņgi nâņgâm pâlâtâņ kwâkņangâm lummbenâ op sâtâre kwâkņan ândibi. Yatâ op ândine Tirik Kaapumņâ imbanâ ziņgi bet muyagibap, zorat nâņgâm um bâbâlaņ op ândibi.” Zengât nâņgâm yatâ ninâu sâman.

Paulo nepņangât den.

¹⁴Bukurâpnâ, zengât nâņga âlip uap. Zen âlip ândim siņgi âlipkât topņâ nâņgâme. Oi siņgi âlip ziņak âragunâ sâm mân kwakpi. ¹⁵Oi nâ Anutuņâ nep sâm nigipkât den nâmbutņâ kengât buņ dâzâņgom kulemgum ziņgan. Zen siņgi âlip nelâmzâņgobapkât kulemgum ziņgan. ¹⁶Yesu Kristo, zâkņâ nâ um kâtik siņgi âlip dâzâņgobatkât kore a nâbarip. Kembangât tirik namâ gâlem a ziņ Kembu kore okņangâme. Oi nâ zo yatik Kembu kore okņangâm siņgi âlip a um kâtik dâzâņgoman. Nâ Anutugât siņgi âlip nep tuuga Tirik Kaapumņâ um hâlâlû kwatziņgi Kembangât siņgi op ândibi. ¹⁷Nâ Yesu Kristo sot pâlâtâņ op Anutu kore okņangâm nep zo tuuman, zorat nâņgâm sâtâre opman. ¹⁸Nep zo ninak mân tuubam yatâ. Yesu Kristoņâ mam otnigi a hân ñâin gokņâ zen siņgi âlip nâņgâm lubigât lâunandâ sot bitnandâ nep tuuwan. Yesu Kristoņâ mân mam otnigi nep tuuwan sâi ko dap yatâ sâm sâtâre sâbam? ¹⁹Nâ Tirik Kaapumgâren gâbâ

imbanja mem Yerusalem kamânân gâbâ topkwap kulem sot sen mârât tuum âim Kristogât sîngi âlip pisuk, zo a hân dâp dâzângom aria Ilurikon hânân âi âkip. ²⁰Oi a nâmbut zîj tuuweyân tuubamgât Kristogât kut sîngi mân arip, zoren ujaknjan âibatkat otnigip. ²¹Kembugât ekabân den kulem nja itâ ziap, zorat dâp opman,

“Kembugât den sînginâ mân dâzângowe, zen zo nângâbi. Oi sînginâ mân nângâwe, zen topnâ nângâbi.”

Paulo zâk Roma kamân walâm Sîpen hânân âibam sâip.

²²Nâ yatâgât Roma kamânân goknâ zengâren gâbam narâk dâp kwakman. ²³Ândim gâwan, zo zengâren gâbat sâm umnandâ nângâm ândiwan. Zi ko hân torenge zi nep tuuman, zo âkap. ²⁴Zorat Sîpen hânân âibam zengâren gâbatkat nângan. Ga zen sot tâtat mâme op ko umâlip op a nâmbutjandâ zengâren gâbâ betnan sâne Sîpen hânân âinat.

²⁵Kâdom nârâk ziren ko Anutugât sîngi a kât betziñan mimbam Yerusalem kamânân âibâman. ²⁶Makedonia sot Grik hânân Kembugât kâmut zîj Yerusalem kamânân Kembugât sîngi a nâmbutnâ kanpitâ ândie, zen kât betziñan minam sâm kâtigiwe. ²⁷Zen um bâlâlaj op kât mindunetâ dâp oip. Wangât, hân nain goknâ zen Yuda a zengâren gâbâ sîngi âlip miwe, zorat tosa zengâren ziap. Oi tosa zo mâkâbigât sâkkât kut nja nja zîngâne dâp upap. ²⁸Den zo bon oi ninak mem âim Yerusalem kamânân zîngâmñâ âburem Roma kamân mâirâp zengâren gâbat. Zengâren ga tapnâ Sîpen hânân âibat. ²⁹Nâ it nângan. Nâ zengâren gâbam bet bâsaj mân gâbat. Kristogâren gâbâ mâsop den yâmbâtñâ mem ga zîngâbat.

Paulo zâkkât op ninâu sâbigât kulemgum zîngip.

³⁰Bukurâpnâ, nâ Kembuniñâ Yesu Kristo, zâkkât op sot Kaapumñâ buku orotnangât den umniñan pâmapkât kindap pâron den dâzângobâ. Zen nâgât op Anutugâren donbep ninâu sâbi. ³¹Betnan mine Yudaia hânân Yuda a bitziñan gâbâ mâkânibap. Oi Yerusalem kamânân Kembugât sîngi a kut zo zînga umâlep upi. ³²Zorânâ bet Anutuñâ nângi umâlibân zengâren gam zen sot tap umnâ sânduksâbap. ³³Um lumbe mariñâ, Anutu, zâk aksik patâ zen sot ândibap. Zo perâkñak.

Paulo zâk Roma kamânân buku zengât nângâm ândeip.

16 ¹Ambân bukuniñâ Poibe, zen zâkkât topnâ mân nânge, zorat nâ zâkkât itâ sa nângânek. Zâk Keñkerei kamânân kâmut betziñan mem ândimap. Zorat zâk zengâren gâi buku oknangâbi. ²Zen Kembugât sîngi ândienâ Kembugât op buku op bekñan mimbi. Zen yatâ utne dâp upap. Ambân zo zâk wan mo wangât oknangi nângânangâbi. Ambân zâk nâ sot nâmbutnâ donbep kore otniñgâm ândeip.

³Oi Pirisila sot Akwila, Yesu Kristo nepņangât berân mâme a ambân, zet betnan miwet. Zet itâ dâzâkonek. Nângânângânâ zekâren ziap. ⁴Zet nâgât op sâkzikņangât keņgât mân urâwet. Zorat nâyâk buņâ, kamân dâp Kembangât siņgi a zen sot zekât op umâlip nângâm ândien. ⁵Zekât mirin Yesugât kâmut mindume, a ambân zen zo sâm sâtâre otziņgan.

Bukunâ Epaeneto, zâk Asia hân murukņan kâdom op Kristogât a oip. Zâk dukunek. Nâ zâkkât op nângâmņik ândian.

⁶Maria zâk yatik sâtâre okņâņgan. Zâk zeņgâren nep doņbep patâ tuugip.

⁷Yuda a bukuzatnâ Androniko sot Yunia tâk namin ârândân nâambarâwe, zekât nângâman. Zet zo dâzâkonek. Zet a kot patâ, Aposolo a zeņgât kâmurân ândiwet. Nâ mârum Kristo buņ ândiwanân zet Kristogât a urâwet.

⁸Bukunâ Ampiliato, zâkkât nânga âlip opmap. Kembangât op zâkkât nângâman.

⁹Urbano, Kristogât nebân berân miaņgâwet sot bukunâ Sitaki, zet sâm âlip kwatzikan. Zo dâzâkonek,

¹⁰Apele, Kristogât a bonņâ sot Aristobulo zâkkât kâmut zo, zeņgât sâm âlip kwatzijgan.

¹¹Yuda a bukunâ Herodion sot Nakiso zâkkât kâmurân gok nâmbutņâ Kristogât siņgi ândie, zeņgâren umnâ kinzap.

¹²Ambân zagât Tiripaina sot Tiriposa Kembangât op nep patâ tuuwet sot Peasi zâk Kembangât op nep yatik tuugip. Zen sâm âlip kwatzijgan.

¹³Kembangât a âlipņâ Rupu sot mamņâ, zekâren umnâ kinzap. Rupu mamņâ zâkņa mam otnigip.

¹⁴Asiņkirito, Philegoņ, Hemesi, Patroba, Herema sot bukurâpziņ sâm âlip kwatzijgan.

¹⁵Pilogo sot ambân Yulia, Nereo sot ponâņâ Olimpa sot Kembangât siņgi a ambân zen sot ândime, zeņgât âksik nânga âlip uap.

¹⁶Kembangât op ziiņâ mindumņâ luyangâm ândibi. Kristogât kâmut kamân dâp ândie, zen Roma zeņgât op nângâm ândime.

Kembangât den sâsâņ a sarâ, zeņgât girem sâip.

¹⁷Bukurâp, zeņgâren kâsâp ziap, zorâņ siņgi âlip kwâkâm ziņgâwe, zo gulipkunam ue. A kâsâp muyagime, zeņgât galem orangâm ândibi. ¹⁸A yatâ zo, zen sot pâlâtâņ mân upi. A yatâ zo, zen Kambu Kristogât kore a buņâ. Zen tep kâamboziņangât kore op ândime. Oi den kelâk sâm a ambân nângânângâziņ giginâ nâmbutņâ kâitzâņgom um gulip kwatzijgâme.

¹⁹Zen ko Kembangât sât lume, zorat siņgi sâne kamân dâp âim naņgip. Oi nâ zorat umâlip opņâ itâ upigât dâzâņgobâ. Kut ñai ñai âlipņâ, zo ko nângâm kwâtâtem mem ândibi. Oi kut ñai ñai bâliņâ, zo kândâtkom birâbigât otnigap.

²⁰Narâk mân kêrep oi lumberj mariñâ, Anutu, zâkñâ sâi Satanj mem ge kinziñandâ lân kwândâlibi.

Kembu Yesu Kristo, zâkkâren gâbâ tânzânjozânjoñandâ zeñgâren zimbap.

Buku den sot mâsop den.

²¹Berân mâmenâ Timoteo sot Yuda bukurâpnâ Lukio sot Yasoñ sot Sosipate, zen zeñgât nânğanânğâ ândime.

²²Teatio, nânğâ den zi Paulogât lâunjan gâbâ mem ekap ziren kulemguan. Oi nâ zo yatik Kembugât mâteñjan zeñgât nânğâman.

²³Gaio zâkñâ nâ sot Kembugât kâmut zi galem otningâmapñâ zo yatik zeñgât nânğap. Erasto, kamân zirât kât galem a sot bukuniñâ ñâi Kwato, zet yatik zeñgât nânğabot.

²⁴(Kembuniñâ Yesu Kristo, zâkkâren gâbâ tânzânjozânjoñandâ zeñgâren zimbap.)

²⁵⁻²⁶Anutu zâkkât siñgi âlip sâmman sot Yesu Kristogât den sâm muyageman, zorat dâp nânğâm pâlatânziñ tânzânjozânjoñandâ imbanğâ zemñânğap, Anutu, zâk sâm sâtâre okñanğânat. Anutu zâk ândeipñak ândiap. Oi ândim zâibap. Anutugât diñâ tik zem gâip. Narâk ziren ko zâkkât sâtât yatâ sâm muyagime. Zo a hân dâp ziñâ nânğâm lubigât kânjan Kembugât ekabân sâm muyagem parâwe.

²⁷Oi Anutu kânok zâk nânğanânğânğâ patâ ândimap, zâk sâm âlip kwâkñanğâm ândinat. Yesu Kristogât opñâ nen sâtâre okñanğindâ sâtâre patâ zo âsagem zem zâimâmbap. Zo perâkñak.

Zo yatik.